

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
V. Vernadskyi National Library
of Ukraine

Головний редактор

Олексій ОНИЩЕНКО, академік НАН України

Editor-in-Chief

Oleksii ONYSHCHENKO, academician of NAS of Ukraine

Редакційна колегія

Л. Дубровіна (заступник головного редактора)
Н. Маслакова (заступник головного редактора)
В. Попик (заступник головного редактора)

Г. Боряк
О. Василенко
В. Горовий
Т. Гранчак
І. Давидова
Т. Добко
Г. Ковальчук
С. Кулешов
К. Лобузін
В. Омелчук
М. Романюк
Г. Солоїденко
В. Широков

В. Леонов (Російська Федерація)
Р. Мотульський (Білорусь)
С. Нарбутас (Литва)
Є. Потшебницька (Польща)

Заснований у червні 1993 року.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 17072-5842 ПР від 09.08.2010 р.
Виходить 6 разів на рік

Адреса редакції:
НБУВ, пр-т 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна
Тел. (044) 524-43-50
E-mail: bibvesti@bigmir.net
Електронна версія журналу:
[http://nbuv.gov.ua/portal/
Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html](http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html)

Передплатний індекс 74049

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 1390 від 11.06.2003 р.

Editorial board

L. Dubrovina (Deputy of Editor-in-Chief)
N. Maslakova (Deputy of Editor-in-Chief)
V. Popyk (Deputy of Editor-in-Chief)

H. Boriak
O. Vasylenko
V. Horovyi
T. Hranchak
I. Davydova
T. Dobko
H. Kovalchuk
S. Kuleshov
K. Lobuzina
V. Omelchuk
M. Romaniuk
H. Soloidenko
V. Shyrokov

V. Leonov (Russian Federation)
R. Motulskyi (Belarus)
S. Narbutas (Lithuania)
Ye. Potshebnyska (Poland)

Founded in 1993.
The State Registration Certificate:
КВ № 17072-5842 ПР of 09.08.2010
Frequency of publication is bi-monthly

Editorial office address:
VNLU, 3, Prospekt 40-richia Zhovtnia, Kyiv, 03039, Ukraine
Tel.: (044) 524-43-50
E-mail: bibvesti@bigmir.net
Electronic version of the journal:
[http://nbuv.gov.ua/portal/
Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html](http://nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Bib_Visnyk/index.html)

Subscription Index 74049

The opinions expressed herein are solely the views of the authors
and do not necessarily reflect those of the editorial board.

Зміст

- Воскобойнікова-Гузєва О.* Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України 3
- Костенко Л., Жабін О., Кузнецов О., Кухарчук Є., Симоненко Т.* Бібліометрика української науки: інформаційно-аналітична система 8
- Добко Т., Антоненко І., Мойсеєнко Н.* Бібліографічний опис електронних ресурсів віддаленого доступу та соціальних сервісів Веб 2.0 12
- Мар'їна О., Струнгар А.* Інструментальні методи моделювання поведінки користувачів та критерії ранжування науково-інформаційних порталів у веб-просторі 22
- Леонов В.* «Голландская болезнь» российской библиографии 27
- Гнатенко Л.* «Славянская палеография» С. М. Кульбакіна 30

До 200-річного ювілею Тараса Шевченка

- Супронюк О.* Еміграційне шевченкознавство ХХ ст. (за матеріалами відділу зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського) 35

Хроніка наукових подій

- Запозичення бібліографічних записів до електронних каталогів 43
- Авторитетний контроль у бібліотеках України: визначення пріоритетів 45

Contents

- Voskoboynikova-Huzeva O.* Social partnership in the development of library and information environment of Ukraine 3
- Kostenko L., Zhabin O., Kusnetsov O., Kuharchuk E., Symonenko T.* Bibliometrics of Ukrainian science: informational and analytical system 8
- Dobko T., Antonenko I., Moiseienko N.* Bibliographic description of electronic resources of remote access and social services Web 2.0 12
- Mariina O., Strungar A.* Instrumental methods of modeling users' behavior and scientific information portals ranking criteria in web environment 22
- Leonov V.* 'Dutch disease' of Russian bibliography 27
- Hnatenko L. S. M. Kulbakin's* «Slavic paleography» 30

To the 200th anniversary of Taras Shevchenko

- Suproniuk O.* Emigration Shevchenko Studies of the 20th century (in materials of Ukrainian Studies Department of V. Vernadskyi National Library of Ukraine) 35

Chronicle of scientific events

- Borrowings of bibliographic records for electronic catalogs 43
- Prioritization of qualified control in libraries of Ukraine 45

Олена Воскобойнікова-Гузєва,

канд. іст. наук,

провід. наук. співробітник НБУВ

Соціальне партнерство як чинник розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України

У статті розкривається зміст та особливості соціального партнерства. Наголошується, що співпраця книгозбірень з державними і місцевими органами влади, підприємствами і організаціями, громадськими об'єднаннями і окремими громадянами у сучасних умовах виступає важливим чинником вирішення нагальних проблем бібліотечної галузі. Автором пропонується концепція розвитку соціального партнерства у бібліотечно-інформаційній сфері.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотека, бібліотечно-інформаційна галузь, соціальне партнерство.

Соціальне партнерство – особливий вид суспільних відносин, закономірний результат розвитку соціально орієнтованої економіки. Водночас вона є важливим показником економічної, соціальної й політичної зрілості суспільства. Соціальне партнерство (далі – СП) будується на узгодженості й захисті інтересів різних соціальних груп. Партнерські відносини передбачають усвідомлення необхідності взаємодії, взаємозалежності, взаємовідповідальності та забезпечення відповідних прав різним соціальним групам, прошаркам, класам на участь у політичних і економічних процесах, у виробленні і прийнятті рішень щодо актуальних проблем суспільного розвитку.

Проблематика соціального партнерства залишається актуальною для економічних, соціологічних наук (соціологія управління), освіти, бібліотечознавства, соціальних комунікацій. В економічній науці СП вивчається у контексті завдань та перспектив розвитку соціально-трудових відносин і його можна тлумачити як соціально-трудове партнерство, що включає систему інститутів та механізмів узгодження інтересів суб'єктів економічного процесу: роботодавців і працівників; особлива увага приділяється механізмам державного управління соціальним партнерством, розвитку соціального партнерства держави та її громадян на різних рівнях [2; 7]. Для освітньої галузі в умовах загострення суперечностей між потребами суспільства і реальними можливостями вищих навчальних закладів з підготовки конкурентоспроможних фахівців, особливо актуальним стає питання формування ефективної системи відносин між вишами, підприємствами, службою зайнятості

та іншими структурами, що утворюють систему соціального партнерства [17].

З бібліотечознавчої точки зору, соціальне партнерство розглядається як комплекс багатоваріантних відносин, особливий тип взаємодії між бібліотечно-інформаційними установами та державними і місцевими органами влади, різними установами, у т. ч. бібліотеками, громадськими організаціями, підприємствами, об'єднаннями і окремими громадянами, метою яких є забезпечення (ресурсне, організаційне, інтелектуальне тощо) максимально повного задоволення інформаційних, соціокультурних, освітніх потреб суспільства, шляхом реалізації спільних проектів і заходів. У засновку такого партнерства лежить соціально-функціональний підхід, на основі якого в сучасній науці будуються моделі соціалізації особистості, її адаптації до суспільних змін.

Проблема пошуку найкращих шляхів взаємодії бібліотек з громадськістю, владою, іншими заінтересованими установами – не нова. Варто згадати концептуальну доповідь С. Сірополка «Принцип громадськості в народно-бібліотечній справі» на I Всеросійському бібліотечному з'їзді (1911) [13], в якій він зазначав, що місцеве товариство повинне брати участь не лише у справі відкриття бібліотек, а й у самій організації бібліотечної справи; наголошував на необхідності відкриття у губернських і обласних містах особливих товариств сприяння улаштуванню народних бібліотек і читалень; підкреслював важливість особливих відносин між бібліотеками і книговидавцями. У сучасному розумінні все це – питання соціального партнерства. Аналіз розробленості означеної проблеми показав, що тематика соціального партнерства бібліотек,

активної участі громадськості у їх діяльності, порушена С. Сірополком понад 100 років тому, залишається актуальною й сьогодні.

Питання впливу та особливостей побудови соціального партнерства як чинника ефективної діяльності сучасної бібліотеки розглядається у бібліотекознавстві та соціальних комунікаціях як на рівні окремих публікацій, зокрема, А. Акімової [1], Н. Воробйової [3], О. Гаращенко [6], С. Матліної [8], так і узагальнень, порад, розміщених на сторінках науково-практичних посібників О. Мурашко [9], Я. Хіміч [16], а також методичних видань та інформаційно-аналітичних оглядів [14; 15]. Дехто з дослідників вбачає у соціальному партнерстві додаткові можливості для реалізації певних напрямів бібліотечно-інформаційної діяльності. Наприклад, Н. Мухамед'яров обгрунтовує погляд на соціальне партнерство як інноваційний напрям діяльності бібліотеки в соціокомунікаційному просторі, пов'язаний з формуванням здорового способу життя [10]. Ми вбачаємо у соціальному партнерстві найбільші (поряд із державним управлінням) можливості щодо реалізації модернізаційної стратегії розвитку бібліотечно-інформаційних установ [4; 5].

Соціальне партнерство як суспільне явище дуже тісно пов'язане з виконанням бібліотекою своєї (соціокомунікативної) функції. У сучасному бібліотекознавстві соціальна функція бібліотеки розглядається у двох основних площинах: як одна із сутнісних функцій, завданням якої є поширення у просторі і часі соціально значущої інформації для задоволення різноманітних потреб суспільства, громади, окремої особистості, або як прикладна функція, породжена розвитком суспільства, розбудовою громадянського суспільства, змінами ідеології, політичних та соціальних структур, і ґрунтується на бажанні соціуму використовувати цивілізаційну місію бібліотеки для вирішення певних поточних завдань [11; 12]. До таких поточних, але вкрай важливих, завдань сьогодні можна віднести – подолання комп'ютерної, правової, веб-безграмотності, надання інформаційно-правової допомоги соціально незахищеним верствам населення, сприяння інтеграції вітчизняних бібліотечно-інформаційних установ до загальнодержавного та світового інформаційного простору, модернізація та оптимізація бібліотечних мереж тощо. Ефективна діяльність сучасної бібліотеки з реалізації власних сутнісних та прикладних функцій практично не можлива без залучення додаткових матеріальних та людських ресурсів.

Соціальне партнерство у бібліотечній справі – це комплекс багатоваріантних відносин між суб'єктами партнерства (за умови ініціативної ролі бібліотеки), метою яких є забезпечення (ресурсне, організаційне, інтелектуальне тощо) конкретних потреб суспільства. Розвитку соціального партнерства в бібліотечній сфері сприяють як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. До об'єктивних чинників дослідники відносять розширення бібліотечно-інформаційного обслуговування на основі врахування інтересів усіх груп і верств населення, участь бібліотек у формуванні інформаційної системи міст, районів, розвиток демократії і формування громадянського суспільства в країні, що сприяє консолідації місцевих громад, їх активному співробітництву, наявність суб'єктів, заінтересованих у партнерських відносинах з бібліотеками тощо. Суб'єктивні чинники пов'язані з усвідомленням бібліотечними колективами реальної потреби у партнерстві, переосмисленням традицій співробітництва книгозбірень з іншими установами культурної, освітньої, наукової, правозахисної сфер, зростанням професіоналізму та універсалізму бібліотекарів, усвідомленням необхідності розвитку форм і методів роботи для задоволення потреб населення, піднесенням професійної свідомості загалом. До провідних напрямів соціального партнерства можна віднести здійснення соціально-орієнтованої бібліотечної політики, забезпечення бібліотечного обслуговування на основі врахування інтересів усіх верств населення, використання ефективних механізмів інформаційного обміну між владою і населенням, участь у формуванні загального інформаційного поля регіону.

Виходячи з класифікації видів соціального партнерства (відповідно до суб'єктів партнерства), визначають партнерство між бібліотечно-інформаційними установами – бібліотеками будь-яких типів і видів з метою створення, придбання або використання ресурсів, забезпечення доступу через спільний веб-сайт, обслуговування користувачів, проведення спільних інформаційних, освітніх, адвокаційних заходів, реалізації певного проекту тощо. Майже «класичним» або найтривалішим видом СП вважається партнерство з інформаційними органами, бізнес-структурами у галузі книговидавництва та книгорозповсюдження – видавництвами, книготорговельними організаціями, дистриб'юторами друкованої продукції, дизайнерськими та рекламними фірмами, засобами масової інформації, яке здійснюється з метою придбання літератури, розповсюдження інфор-

мації, проведення спільних заходів і реалізації видавничих, інформаційних, благодійних проєктів тощо. Не менш результативним є партнерство з освітніми закладами – управліннями, відділами освіти, вишами, загальноосвітніми та дошкільними закладами з метою проведення різноманітних масових заходів, формування культури читання у користувачів різних вікових категорій, навчання основам бібліотечної діяльності, інформаційного пошуку, профорієнтаційної та запобіжної правоохоронної роботи, зокрема й у сфері інформаційного обслуговування, тощо.

Найпоширенішим видом СП є партнерство із закладами культури – музеями, будинками культури, будинками творчості, театрами, кінотеатрами, школами естетичного виховання, музичними школами, мистецькими навчальними закладами усіх рівнів акредитації тощо. Мета такого партнерства – проведення різноманітних спільних заходів, розроблення спільних інформаційних продуктів, популяризація культурних та мистецьких надбань, спільна проєктна діяльність тощо. Не поступається вищезначеному партнерство з громадськими організаціями – політичними партіями, творчими спілками та об'єднаннями, молодіжними, жіночими, правозахисними організаціями, національними товариствами, яке вибудовується з метою покращення обслуговування окремих груп населення – людей літнього віку, людей із особливими потребами, етнічних меншин, для надання інформаційної підтримки різним програмам, проведення спільних заходів тощо. Набуває дедалі більшого поширення соціальне партнерство з сектором інформаційного та іншого виробництва – телекомунікаційними провайдерми, виробниками комп'ютерної техніки, виробниками меблів, іншої продукції та послуг з метою вивчення потреб потенційних клієнтів і створення комфортних умов для їх обслуговування.

Особливим видом СП є партнерство з релігійними організаціями різних конфесій та віросповідань. З приводу цього партнерства існують певні застереження, оскільки бібліотека має залишатися світським закладом і бути поза політикою, ідеологією, релігією. Хоча досвід свідчить, що бібліотеки, співпрацюючи з релігійними організаціями, проводять культурно-масові заходи з нагоди загальнодержавних свят – Різдва, Великодня, надають послуги людям з особливими потребами, комплектують бібліотечні фонди релігійною літературою відповідно до потреб місцевої громади, опікуються дітьми з неповних родин, дітьми-

сиротами, підлітками з асоціальними проявами поведінки тощо.

Можна навести конкретні приклади соціальної взаємодії вітчизняних бібліотек з їх постійними та тимчасовими партнерами. У 2012 р. проходив IV раунд конкурсу «Організація нових бібліотечних послуг з використанням вільного доступу до Інтернету», започаткованого Радою міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) у рамках проєкту «Бібліоміст». Залучення бібліотеками різних соціальних партнерів було обов'язковою умовою їх участі у цьому конкурсі. Їх наявність підтверджувалася окремими листами, де вказувалися досвід співпраці партнерів з бібліотекою, їх заінтересованість у розвитку окремих проєктів тощо.

Наприклад, комунальний заклад культури «Централізована бібліотека ім. А. П. Чехова» м. Харкова підтримували у конкурсі – районна служба у справах дітей Департаменту праці та соціальної політики Харківської міської ради, яка очікувала від реалізації проєкту залучення підлітків у якості нових користувачів бібліотеки; районна організація ветеранів України та районний територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Представники останнього сподівалися на допомогу бібліотеки у оволодінні слухачами «Університету третього віку» факультетів «Інформаційних технологій» та «Здорового способу життя» основами комп'ютерних технологій, у формуванні навичок самостійного пошуку в мережі Інтернет інформації з проблем здорового способу життя. Крім того ветерани розраховують на співпрацю щодо відкриття нових факультетів, зокрема культурно-пізнавального. Були заінтересовані у подальшій співпраці із бібліотекою також Комітет у справах сім'ї, молоді та спорту відповідного департаменту міської ради, адміністрації кількох загальноосвітніх шкіл, загальноосвітніх санаторних шкіл-інтернатів та ін.

Не меншу підтримку своєї участі у конкурсі отримала й комунальна установа «Централізована міська бібліотечна система для дітей» м. Одеси. Серед її прихильників були Управління культури та туризму міської ради, педагогічні колективи санаторіїв та загальноосвітніх шкіл, інші заінтересовані у технологічному розвитку книгозбірні установи та організації. Із її заявки стало відомо, що і раніше, під час проведення загальноміського творчого конкурсу читачів дитячих бібліотек «Кожний спроможний випробувати себе», у якому завжди брало участь понад 1000 юних художників-ілюстраторів, перекладачів, композиторів, за всі 15

років його існування було залучено понад 30 комерційних спонсорів, 100 колективних та індивідуальних партнерів.

Обласну бібліотеку для юнацтва Житомирської області підтримували – навчальні заклади, художня школа, арготехнічний коледж, обласний центр профілактики та боротьби зі СНІДом, який активно співпрацює з бібліотекою щодо профілактики соціально-негативних явищ серед молоді та формування толерантного ставлення до ВІЛ-інфікованих; обласний гендерний ресурсний центр тощо.

Ленінську центральну районну бібліотеку та її філії (сміт Леніне, АР Крим) активно підтримали: козацька громада «Казантип» (для спільної роботи над проектом «Через бібліотеку – до професії»); міський дитячий притулок; Сучасна Гуманітарна Академія; районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. Раніше селищна рада ветеранів спільно з територіальним центром обслуговування людей похилого віку підтримала роботу бібліотеки над проектом «Інтернету вік не перешкода», який був розрахований на людей літнього та похилого віку.

Як бачимо, найчастіше партнерами бібліотек виступають освітні установи, громадські організації, соціальні служби, державні органи та органи місцевого самоврядування, котрі прагнуть спільного вирішення нагальних суспільних потреб.

Одним із найпоширеніших видів партнерства є партнерство з владою (органами державної влади та місцевого самоврядування). Проте у професійному середовищі точиться багато дискусій щодо правильності або ж доречності такого визначення, оскільки бібліотеки не можуть тут позиціонувати себе як рівні щодо установ, які законодавчо і фінансово забезпечують їх діяльність, тобто певним чином є роботодавцями. На нашу думку, така взаємодія вкрай важлива і вона має поглиблюватися задля успішного розвитку бібліотечно-інформаційної сфери країни. Адже, коли поступ суспільства дедалі більше пов'язується саме з інноваційними чинниками економічного зростання і підвищення якості життя населення, значно актуалізується проблема пошуку нових форм і методів державного регулювання соціальної сфери (суб'єктом якої є бібліотека) на принципах партнерства і договірних засадах. Як свідчить практика, цілком реально пріоритетні напрями сучасної системи управління соціальними відносинами адаптувати до БІС. Зокрема це стосується розвитку самоідентифікації працівників як

суб'єктів соціально-трудова відносин; формування правових засад взаємодії суб'єктів соціально-трудова відносин, які мають ґрунтуватися на принципах соціального партнерства; забезпечення справедливої й гідної винагороди за працю шляхом розвитку сучасних систем обліку та оцінки праці; розроблення та реалізації заходів щодо удосконалення професійно-кваліфікаційної структури трудового колективу; створення належних умов для розвитку самоорганізації, самоуправління у трудовому колективі; забезпечення реальної захищеності кожного працівника за допомогою ефективної і гнучкої системи соціальних гарантій. Більшість з виокремлених напрямів може бути реалізована лише за умов активної взаємодії із органами державної влади. Тому, спираючись на соціально-економічну концепцію державного управління розвитком соціального партнерства [2] та враховуючи багатоваріантність партнерських зв'язків бібліотеки як суб'єкта соціокомунікаційної взаємодії, необхідно прагнути до вироблення концепції розвитку соціального партнерства у БІС. Вона, на наш погляд, повинна включати:

- визначення стратегічних цілей і завдань соціального партнерства;
- заходи щодо поширення ідеології соціального партнерства, зокрема й за рахунок адвокацької діяльності у БІС;
- посилення взаємодії БІС і держави з метою формування відносин соціального партнерства;
- проведення державно-громадських заходів, які сприятимуть розвитку БІС (громадських і парламентських слухань, акцій, промо-кампаній);
- відповідне до цілей і завдань СП удосконалення та розвиток законодавчої, нормативно-правової бази;
- підготовку кадрів для системи соціального партнерства (за рахунок системи підвищення кваліфікації, введення відповідних спецкурсів у ВНЗ);
- розширення міжнародного співробітництва з метою обміну досвідом та реалізації конкретних програм і проєктів.

В умовах системних трансформацій українського соціуму така концепція дасть змогу позиціонувати бібліотеки як важливу складову розвитку демократичного громадянського суспільства, надійного партнера, який враховує інформаційні, освітні, соціокомунікаційні потреби окремо взятої людини, громади, держави загалом, прагне до найбільш повного і якісного їх задоволення.

Список використаних джерел

1. *Акімова А. Г.* Социальное партнерство / А. Г. Акімова // Молодые в библиотечном деле. – 2008. – № 2. – С. 7–10.
2. *Алексейчук В. В.* Механізми державного управління соціальним партнерством: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / В. В. Алексейчук; Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2009. – 19 с.
3. *Воробьева Н.* Вместе или порознь? Библиотека, власть, бизнес, общественность и СМИ / Н. Воробьева // Библиотечное дело. – 2007. – № 16. – С. 34–39.
4. *Воскобойникова-Гузєва О. В.* Стратегії розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції, модернізація : монографія / О. В. Воскобойникова-Гузєва; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; наук. ред. Г. І. Ковальчук. – К. : Академперіодика, 2014. – С. 308–311.
5. *Воскобойникова-Гузєва О. В.* Модернізаційні моделі розвитку бібліотечно-інформаційних установ в період глобалізації: визначення базових складових / О. В. Воскобойникова-Гузєва // Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2012. – Вип. 33. – С. 7–30.
6. *Гаращенко О.* Партнерство бібліотек та громадських організацій заради інтересів місцевої громади / О. Гаращенко // Бібл. форум України. – 2007. – № 6. – С. 2–6.
7. *Іваницька С. Б.* Соціальне партнерство як основа ефективної діяльності підприємства / С. Б. Іваницька, І. А. Коротка // Економіка і регіон. – 2012. – № 4. – С. 158–161.
8. *Матлина С.* Нам не жить друг без друга: социальное партнерство в развитии библиотек / С. Матлина // Библиотечное дело. – 2007. – № 6. – С. 2–6.
9. *Мурашко О. Ю.* Социальное партнерство как фактор успешной деятельности библиотек : науч.-метод. пособие / О. Ю. Мурашко. – М. : Литера, 2008. – 132 с.
10. *Мухамед'яров Н. Н.* Соціальне партнерство – інноваційний напрям взаємодії бібліотеки в соціокомунікаційному просторі здорового способу життя / Н. Н. Мухамед'яров // Вісн. Харк. держ. академії культури. – 2011. – Вип. 32. – С. 181–189.
11. *Пашин А. И.* Управление библиотечным делом: системный подход : учеб.-метод. пособие / А. И. Пашин. – М. : Либерия-Библиоформ, 2008. – 168 с.
12. *Пашкова В. С.* Роль бібліотек у розвитку громадянського суспільства / В. С. Пашкова // Бібл. форум України. – 2006. – № 1. – С. 4–16.
13. Принцип общности в народно-библиотечном деле : докл. делегата моск. Об-ва грамотности С. О. Серополко // Народный учитель. – 1911. – № 9/10. – С. 3–5.
14. Соціальне партнерство: новий імпульс для розвитку публічних бібліотек : інформ.-аналіт. огляд / уклад. Н. П. Супрунець; Донец. обл. універс. наук. б-ка ім. Н. К. Крупської. – Донецьк, 2009. – 24 с.
15. Соціальне партнерство – шлях до успішного функціонування бібліотек : методичні поради [Електронний ресурс] / уклад. Н. Д. Вітавська; КЗ «ОУНБ імені Тараса Шевченка». – Черкаси, 2011. – 12 с. – Режим доступу : <http://library.ck.ua/files/12.01.2012/2pdf>. – Назва з екрана.
16. *Хіміч Я. О.* Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек : посіб. для бібліотекарів за програм. підвищ. кваліфікації / Я. О. Хіміч; Укр. бібл. асоц., НАКККіМ, Центр безперерв. інформ.-бібл. освіти, Голов. тренінг. центр для бібліотекарів; – К. : Сімміт-книга, 2012. – 88 с.
17. *Шевченко Н. В.* Соціальне партнерство в освіті: структурний фундаменталізм як методологічна орієнтація / Н. В. Шевченко // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2014. – № 1. – С. 285–294.

Стаття надійшла до редакції 10.07.2014.

UDC 021.6:331.105

Olena Voskoboinikova-Huzeva

SOCIAL PARTNERSHIP IN THE DEVELOPMENT OF LIBRARY AND INFORMATION ENVIRONMENT OF UKRAINE

The article deals content areas and features of the social partnership of libraries and other institutions, organizations and government. Given the socio-economic development of the conception of social partnership proposed a concept for the library and information sector.

К е у о р д с: library, library-informativ field, social partnership.

УДК 021.6:331.105

Елена Воскобойникова-Гузєва

СОЦИАЛЬНОЕ ПАРТНЕРСТВО КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННОЙ СФЕРЫ УКРАИНЫ

В статье раскрываются содержание, направления и особенности социального партнерства библиотек с другими учреждениями, организациями и властью. С учетом социально-экономической концепции управления развитием социального партнерства предлагается соответствующая концепция для библиотечно-информационной сферы.

К л ю ч е в ы е с л о в а: библиотека, библиотечно-информационная сфера, социальное партнерство.

Леонід Костенко,

канд. техн. наук, зав. відділу НБУВ

Олександр Жабін,

наук. співробітник НБУВ

Олександр Кузнецов,

провідний інженер НБУВ

Єлизавета Кухарчук,

канд. наук із соц. комунікацій,

мол. наук. співробітник НБУВ

Тетяна Симоненко,

канд. наук із соц. комунікацій,

наук. співробітник НБУВ

Бібліометрика української науки: інформаційно-аналітична система

Розкриваються засади створення наукометричної надбудови над розпорошеними в Google Scholar бібліометричними профілями суб'єктів і об'єктів вітчизняних документних комунікацій. Розглянуто функціональні можливості розробленого алгоритмічно-програмного інструментарію аналізу цих профілів і наочного представлення наукового потенціалу України за галузевими, регіональними та відомчими показниками. Обґрунтовано комунікаційний і міжнародний напрями розвитку системи «Бібліометрика української науки». Акцентовано увагу на необхідності підвищення інтернет-активності вчених як каналу для налагодження діалогу між ними та суспільством.

К л ю ч о в і с л о в а : наука, інформаційно-аналітична система, бібліометрія, наукометрія, індекси наукового цитування, Google Scholar.

Моніторингу наукового потенціалу та оцінюванню ефективності діяльності вчених останнім часом приділяється підвищена увага. Спостерігається позитивна динаміка кількості публікацій з проблематики бібліометрії та наукометрії. Освоюються сучасна методологія й інноваційний інструментарій проведення наукометричних досліджень, створюються і впроваджуються в практику нові методи оцінки результативності діяльності вчених, дослідницьких груп, наукових установ і вищих навчальних закладів, що ґрунтуються на використанні бібліометричних індикаторів [4; 6–9]. Постійно зростає інтерес до наукометричних досліджень з боку владних структур, оскільки оптимізація механізмів розподілу коштів державного бюджету та прискорення переходу України до інноваційної моделі розвитку потребують впровадження в практику управлінської діяльності методів бібліометричного та наукометричного аналізу інформаційних потоків.

Певна частка публікацій українських учених відображена в світових наукометричних системах, зокрема таких, як Web of Science і SciVerse Scopus. Однак, через існуючу там політику відбору періодичних видань, що передбачає низку обмежень

(регіональних, мовних, тематичних) українські наукові школи представлені в цих системах недостатньо [11]. Зокрема, з 2 тис. вітчизняних наукових журналів SciVerse Scopus за всі ці роки індексував лише 44. Поряд з міжнародними наукометричними системами у багатьох неангломовних країнах світу нині створюються національні індекси наукового цитування. У Росії, наприклад, розроблено інформаційно-аналітичну систему «Російський індекс наукового цитування» і розгортається формування ресурсів геоінформаційної системи «Карта російської науки» [1; 5]. У Казахстані ведуться роботи зі створення «Покажчика цитування казахстанських публікацій» [10]. В Україні Асоціацією користувачів науково-освітньої телекомунікаційної мережі «Уран» реалізовано пілотний проект «Український індекс наукового цитування» [12].

Сьогодні дедалі актуальнішим стає отримання узагальненої інформації про стан науки України за галузевими, відомчими та регіональними показниками. Вирішення цього завдання потребує вітчизняної наукометричної надбудови над бібліометричною платформою, в якій достатньо повно представлено публікації українських учених. Вбачається доцільним обрати в якості такої платформи систему Google

Scholar, позитивними рисами якої є некомерційність і спрямованість на охоплення наукових публікацій усіх країн, усіма мовами та з усіх галузей знань.

Мета статті – розкрити засади побудови інформаційно-аналітичної системи «Бібліометрика української науки» для надання суспільству цілісної картини щодо стану вітчизняного академічного середовища на основі, створених ученими в системі Google Scholar, бібліометричних профілів.

Google Scholar – науковий сегмент Інтернет-гіганта Google, в якому крім індексації публікацій, визначається частота їх цитувань. Під час пошуку найбільш цитовані результати наводяться на першій сторінці, завдяки чому система забезпечує оперативне виявлення у масивах документів тих праць, які найбільш релевантні сформульованому запиту. Сервіс системи Google Scholar «Бібліографічні посилання» дає змогу авторам відстежувати цитування своїх робіт. Вони можуть отримати список публікацій, упорядкований за кількістю цитувань, дізнатися, хто посилається на їхні праці, а також побачити діаграму цитувань. Цей сервіс є досить затребуваним – станом на початок 2014 р. тільки в українському сегменті мережі Інтернет ним охоплено понад 3 тис. дослідників. Серед них і відомі всьому світу вчені В. І. Вернадський, В. М. Глушков, Б. В. Гнеденко (їх бібліометричні профілі створювалися зусиллями учнів та послідовників), і молоді дослідники, котрі мають лише по кілька публікацій. Така кількість профілів дає змогу вже зараз отримати перші уявлення про інтелектуальний потенціал країни. Враховуючи тенденцію до зростання представництва суб'єктів наукових комунікацій в Інтернеті, можна розраховувати на більш адекватну картину стану науки, котра відобразить її регіональний, відомчий і галузевий зрізи.

Наявність бібліометричних профілів уможливило використання синергетичного підходу до побудови інформаційно-аналітичної системи, що надаватиме широкий спектр статистичних показників стосовно стану наукового середовища України. Такий підхід ґрунтується на безпосередній участі науковців у створенні своїх бібліометричних профілів, подальшій мережевій інтеграції останніх та додатковій їх обробці для однозначної ідентифікації вченого. Необхідність такого доопрацювання зумовлена тим, що інформація, представлена у профілі науковця, є недостатньо вичерпною: не завжди наводиться повністю прізвище, ім'я та по батькові автора, може бути відсутня назва афілійованої з ним організації тощо. Профіль вченого, доповнений ідентифікуючими відомостями, ми пропонуємо іменувати його

бібліометричним портретом. Слід зазначити, що цей термін раніше вживався фахівцями у галузі наукометрії без чіткого визначення [4; 7; 9].

Процедура створення портрета потребує наявності облікового запису вченого в Google. Надалі той (або відповідальна особа) входить у систему Google Scholar, реєструється в ній, переходить до розділу «Мої цитати» і вводить персональні дані (ім'я, місце роботи, наукові інтереси, фото). Система в автоматизованому режимі генерує список публікацій автора і посилань на них, який слід відредагувати: видалити статті однофамільців, ввести відсутні публікації тощо. Сформований профіль – основа бібліометричного портрета вченого, що надає ним вивірену інформацію про результати професійної діяльності. Для прикладу, на рис. 1 наведено фрагмент бібліометричного портрета одного з основоположників наукознавства — члена-кореспондента НАН України Г. М. Доброва.

Добров Геннадій Михайлович

Член-кореспондент НАН України

Science of science - Scientometrics - наукознавство - наукознавство - наукометрія

Підтверджена електронна адреса в meta.ua

Рис. 1. Фрагмент бібліометричного портрета Г. М. Доброва

Сукупність бібліометричних портретів дала змогу реалізувати інформаційно-аналітичну систему «Бібліометрика української науки», яка уможливило представлення цілісної картини наукового середовища держави [2]. Джерельна база системи – створені вітчизняними вченими на платформі Google Scholar бібліометричні профілі, що містять вивірену ними інформацію про результати публікаційної діяльності. Складники джерельної бази:

- бібліометричні портрети вчених;
- бібліометричні профілі журналів;
- бібліометричні профілі підрозділів установ (кафедр, лабораторій, відділів);
- наукометричні профілі установ (роботи у цьому напрямі заплановано розгорнути у 2015 р.).

Інформація з наведених складових вводиться до баз даних, яка доповнена алгоритмічно-програмним інструментарієм для проведення аналітичних обчислень. Така архітектура системи (профілі в

Google Scholar і масив бібліометричних даних з апаратом аналітичних обчислень) дає підстави стверджувати, що вона є наукометричною надбудо-вою над розпорощеними в Google Scholar бібліометричними профілями суб'єктів і об'єктів вітчизняних документальних комунікацій. Система забезпечує пошук та впорядкування вихідних даних у галузевому (математика, фізика, економіка), географічному (регіон, місто) та відомчому (академічна установа, вищий навчальний заклад) аспектах. Сортування вихідної інформації здійснюється за індексом Гірша, а в межах одного індексу – за алфавітом. Ця інформація є основою для підготовки аналітичних матеріалів про публікаційну активність вчених, колективів та їх розподілу за галузями знань, установами, відомствами, регіонами.

Розроблений алгоритмічно-програмний інструментарій системи забезпечує статистичне оброблення даних з бібліометричних профілів для одержання широкого спектру аналітичних матеріалів, зокрема рейтингів:

- установ за кількістю створених бібліометричних портретів учених;
- установ за чисельністю високоцитованих учених (індекс Гірша яких більше 10);
- міст за кількістю бібліометричних портретів учених;
- відомств за середнім значенням індексу Гірша, афілійованих з ними вчених;
- періодичних видань за індексом Гірша.

Крім того, користувачам можуть надаватися упорядковані розподіли вчених за галузями знань, відомствами, індексами Гірша.

Як приклад аналітичних обчислень, наведемо деякі дані станом на липень 2014 р. Серед 10 установ, співробітники яких створили найбільше бібліометричних профілів у системі Google Scholar, 8 університетів і 2 інститути НАН України. Цей результат є очікуваним, адже кількість науково-педагогічних працівників значно перевищує чисельність академічних науковців.

Вибірка та впорядкування 10 установ за наявністю в них високоцитованих учених дає такий результат: 8 з них підпорядковані НАН України, 2 – МОН України (це Київський національний університет імені Тараса Шевченка та Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, наукові школи яких формувалися упродовж століть). Як бачимо, має місце більш висока результативність науковців у академічних установах порівняно з професорсько-викладацьким складом вищих навчальних закладів.

Аналіз територіального розподілу учених засвідчує, що понад третина з них зосереджена в Києві. Такий показник є наслідком недостатньої уваги до «регіональної» науки. Результати розподілу вчених за галузями знань показують, що майже половина з них є економістами, інформатиками, фізиками. Недостатньо представлені науки, які безпосередньо пов'язані з виробництвом.

Загребуваною користувачами є геоінформаційна складова системи. Вона забезпечує наочно-просторове наведення даних, отриманих на основі процедур накопичення та аналітичної обробки бібліометричної інформації спеціалізованим алгоритмічно-програмним інструментарієм, тобто поєднує модельне зображення території зі статистичною інформацією. Геоінформаційний модуль системи дає змогу працювати не тільки з картами та атрибутами об'єктів на них, але й з різними типами документів (текстовими, графічними, мультимедійними), робити складні запити до бази даних та візуалізувати їх результати. Приклад подання інформації про кількість включених до системи установ і науковців міста Харкова наведено на рис. 2.

Рис. 2. Геоаналітика науки України: місто Харків

Пілотний проект інформаційно-аналітичної системи «Бібліометрика української науки» реалізовувався відділом бібліометрії та наукометрії Служби інформаційно-аналітичного забезпечення НБУВ упродовж першого півріччя 2014 р. Він представлений на порталі НБУВ за адресою <http://www.nbuv.gov.ua/bpnu/>. До системи включено понад 2 тис. бібліометричних портретів учених і кілька десятків профілів журналів і підрозділів установ, а також розроблено алгоритмічно-програмний інструментарій аналітичних обчислень. Дана система продемонструвала ефективність використання синергетичного підходу для отримання цілісної картини стану академічного середовища за безпо-

середньою участю ключового суб'єкта наукових комунікацій – вченого та із залученням інформаційного ресурсу найбільшої у світі бібліометричної платформи Google Scholar.

Подальший розвиток системи здійснюватиметься за такими напрямками. Насамперед – це повне охоплення наявних профілів і методичне сприяння їх створенню вченими та колективами, що дасть змогу одержати більш об'єктивну картину стану науки в Україні.

Другий напрям розвитку системи можна назвати комунікаційним. Він полягає у налагодженні на її основі конструктивного діалогу між науковою спільнотою і суспільством [3] у глобальних мережах. Цьому сприятимуть, насамперед, аналітичний і геоінформаційний модулі системи, котрі забезпечують оперативне отримання та наочне представлення (у вигляді графіків, діаграм, карт) широкого спектру узагальнених показників щодо дослідницької діяльності в країні за різними зрізами (галузевим, регіональним, відомчим). Слід наголосити на об'єктивності та достовірності таких показників, оскільки всі вони ґрунтуються на загальнодоступних даних Google Scholar, які можуть бути перевірені. Такий підхід дає змогу кожному заінтересованому члену суспільства робити незалежні висновки щодо результативності того чи іншого суб'єкта наукових комунікацій.

Третій – міжнародний – напрям розвитку системи передбачає започаткування проекту створення наукометрики слов'янських країн. Заінтересовані сторони мають взяти на себе відповідальність за формування зібрань профілів своїх учених. Їх інтеграцію можна здійснити в рамках Міжнародного комітету славистів – наукової організації, котра об'єднує національні комітети славистів понад 30 країн. Це дасть змогу отримати джерельну базу для порівняння розвитку пріоритетних напрямів країн-учасниць проекту, перетину дослідницьких інтересів, а також виявляти прогалини в науці, сприяти налагодженню контактів, обміну досвідом.

Отже, Україна повинна мати власну систему комплексного оцінювання ефективності наукової діяльності вчених, дослідницьких колективів і наукових установ. Наявність такої системи – ознака наукової та інформаційно-технологічної культури нації.

Інформаційно-аналітична система «Бібліометрика української науки» – наукометрична надбудова над розпорошеними у Google Scholar бібліометричними профілями суб'єктів і об'єктів вітчизняних документних комунікацій. Відображення результатів досліджень у вигляді таких профілів –

звіт суспільству про результати наукової діяльності. Тому Інтернет-активність ученого необхідно розглядати як невід'ємний елемент його професійної діяльності.

Створена система – джерельна база для незалежного експертного оцінювання результатів дослідницької діяльності українських учених і колективів. Тільки професійна експертиза може дати всебічну об'єктивну оцінку наукових результатів, бібліометричні ж показники слугують інструментом підтримки прийняття рішень експертами.

Список використаних джерел

1. *Арефьев П. Г.* Российский индекс научного цитирования – инструмент для анализа науки / П. Г. Арефьев, Г. О. Еременко, В. А. Глухов // Библиосфера. – 2012. – № 5. – С. 66–71.
2. Бібліометрика української науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbuviar.gov.ua/bpnu/> (дата звернення: 03.07.2014).
3. *Горбунов-Посадов М. М.* Интернет-активность как обязанность ученого [Электронный ресурс] / М. М. Горбунов-Посадов. – Режим доступа : <http://keldysh.ru/gorbunov/duty.htm/> (дата обращения : 15.05.2014).
4. До питання щодо визначення загальних та особливих бібліометричних характеристик наукової діяльності вчених / В. П. Рыбачук, О. О. Грачов, Т. О. Кухтенко, Н. Г. Віденіна // Наука та наукознавство. – 2005. – № 4, додаток. – С. 105–112.
5. Карта российской науки [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mapofscience.ru/> (дата обращения: 18.02.2014).
6. *Копанева В. О.* Методы оценки результатов научной деятельности / В. О. Копанева // Адаптация завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 8–10 жовт. 2013 р.). – К., 2013. – С. 343–345.
7. *Мазов Н. А.* Новые методы формирования публикационного профиля научной организации в сети науки / Н. А. Мазов, В. А. Гуреев // Научные и технические библиотеки. – 2013. – № 12. – С. 42–48.
8. Наукоёмкие технологии в библиотеке / Л. И. Костенко, А. И. Жабин, Е. А. Копанева, Т. В. Симоненко // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2013. – № 13. – С. 70–81.
9. *Рыбачук В. П.* Библиометрический портрет академика Владимира Ивановича Вернадского: известность в мире / В. П. Рыбачук // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – 2013. – № 11. – С. 22–33.
10. Создание казахстанского индекса научного цитирования / Е. З. Сулейменов, В. А. Фролова, О. А. Рог и др. // Научно-техническая информация. Серия 1 : Организация и методика информационной работы. – 2009. – № 5 – С. 27–31.

11. Соловяненко Д. В. Політика індексації видань у наукометричних базах даних Web of Science та SciVerse Scopus / Д. В. Соловяненко // Бібліотечний вісник – 2012. – № 1. – С. 6–21.

12. Український індекс наукового цитування : система наукометричного моніторингу суб'єктів наукової діяльності України [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uincit.uran.ua/> (дата звернення : 15.05.2014).

Стаття надійшла до редакції 9.07.2014.

UDC 001(477):004.91

Leonid Kostenko, Oleksandr Zhabin, Oleksandr Kuznetsov, Yelizaveta Kukharchuk, Tetiana Symonenko

BIBLIOMETRIKS OF UKRAINIAN SCIENCE: INFORMATIONAL AND ANALYTICAL SYSTEM

The principles of creating scientometric add-on above the bibliometric profiles of the subjects and objects of national documentary communications, scattered in the Google Scholar, are described. The algorithmic and software tools of information analysis of these profiles and visual representation of scientific potential in Ukraine in sectoral, regional and departmental aspects are elucidated. The communicative and international developmental directions of system «Bibliometrics of the Ukrainian Science» are grounded. The attention is focused on the need to increase internet activity of scientists as a channel for dialogue between scientists and society.

К е у в о р д с: science, scientists, bibliometrics, scientometrics, scientific citation indexes, Google Scholar.

УДК 001(477):004.91

Леонид Костенко, Александр Жабин, Александр Кузнецов, Елизавета Кухарчук, Татьяна Симоненко

БИБЛИОМЕТРИКА УКРАИНСКОЙ НАУКИ: ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ СИСТЕМА

Изложены принципы создания наукометрической надстройки над созданными в Google Scholar библиометрическими профилями субъектов и объектов отечественных документных коммуникаций. Рассмотрены функциональные возможности разработанного алгоритмически-программного инструментария анализа этих профилей и наглядного представления научного потенциала Украины в отраслевом, региональном и ведомственном аспектах. Обоснованно коммуникативный и международный направления развития системы «Библиометрика украинской науки». Акцентируется внимание на необходимости повышения интернет-активности ученых как канала для налаживания диалога между учеными и обществом.

К л ю ч е в ы е с л о в а: наука, информационно-аналитическая система, библиометрия, наукометрия, индексы научного цитирования, Google Scholar.

УДК 025.32 : 004.087 : 004.777

Тетяна Добко,

д-р наук із соціальних комунікацій, керівник Центру науково-бібліографічної інформації НБУВ

Ірина Антоненко,

канд. іст. наук, пров. наук. співробітник НБУВ

Надія Моїсеєнко,

наук. співробітник НБУВ

Бібліографічний опис електронних ресурсів віддаленого доступу та соціальних сервісів Веб 2.0

У статті висвітлено питання бібліографічного опису електронних ресурсів віддаленого доступу, зокрема соціальних мереж, блогів. Наведено приклади опису електронних документів.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліографічний опис, електронні ресурси, соціальні мережі, Facebook, Twitter, блог.

Мультимедіа, телекомунікації, соціальні мережі, веб 2.0, інші інновації в інформаційно-комунікаційних технологіях радикальним чином змінюють способи отримання інформації, спілкування, навчання та обміну знаннями.

Переважає більшість українців користується Інтернет, щоб шукати інформацію, спілкуватися електронною поштою, у соцмережах, розважатися. Останніми роками змінюється структура використання українського сегмента Інтернету. Якщо у 2009 р. 47 % користувачів використовували його

як електронну пошту, 35 % – для пошуку інформації, 30 % – пошуку навчальних матеріалів, то у 2012-му для 59 % користувачів він слугував у якості соціальних мереж, для 51 % – електронною поштою, 36 % здійснювали пошук інформації, 29 % – читання новин, 22 % – пошук навчальних матеріалів [11].

За даними дослідження, проведеного Інтернет Асоціацією України, на кінець квітня 2014 р. показники середньоденної частки та місячного охоплення відвідування ресурсів українськими користувачами були такими: Google – 50%, 70%; vkontakte – 48%, 65%; mail.ru – 35%, 69%; Odnoklassniki – 31%, 47%; yandex – 30%, 59%; youtube.com – 25%, 59%; ukr.net – 11%, 22%; facebook.com – 10%, 31%; wikipedia.org – 10%, 44%; ex.ua – 7%, 24%; sinoptik.ua – 9%, 27% [15].

Потужним інструментом обміну інформацією, впливу на громадську думку нині стають соціальні мережі. Вони використовуються для створення іміджу фізичної чи юридичної особи. Ними послуговуються, щоб неформально спілкуватися зі своїми друзями, прихильниками, оперативно реагувати на ту чи іншу суспільно-політичну подію.

Дедалі частіше посилання на джерела соціальних мереж дають і ЗМІ, наводячи їх у довільній формі. Зазвичай повідомляється, що певна особа на своїй сторінці у Facebook (ВКонтакте тощо) «зробила заяву», «написала текст (повідомлення)», «висловила свою думку» на певну «гарячу» тему. Публічні сторінки посадових осіб стають об'єктами бібліографічного опису [16].

Бібліографи, аналізуючи списки використаної літератури до наукових праць, звертають увагу на значну кількість помилок у бібліографічних описах електронних джерел, що заважає останнім виконувати свої безпосередні функції – ідентифікувати ресурс та інформувати споживачів інформації про його зміст [13].

Отже, потрібно бути не просто користувачем мереж, а й розробляти стратегію використання цифрових комунікацій, інформаційних ресурсів соціальних мереж. Про актуальність цього питання свідчить постійно наростаюча до нього увага з боку професіоналів, неформальне його обговорення у соціальних мережах. Так, у блозі «Пан бібліотекар» проблеми цитування матеріалів Twitter порушена у замітці «Як процитувати твіт у науковій статті?» [31].

Цілком очевидно, що бібліотеці варто реагувати на такі потреби сьогодення: йти назустріч своїй аудиторії, випереджати запити користувачів соціальних медіа.

Стрімке зростання обсягів електронних ресурсів ставить на порядок денний розроблення спеціальних

правил для їх бібліографічного обліку та каталогізації. Ця проблема вже виокремилась у спеціалізовану галузь знання, що швидко розвивається. Існує чимало методів і підходів, розробники яких прагнуть урахувати всі особливості нових об'єктів опису.

Першими нормативними документами, що регламентують бібліографічний опис і каталогізування електронних ресурсів, стали «ISBD (ER): International Standard Bibliographic Description for Electronic Resources» (Міжнародний стандартний бібліографічний опис для електронних ресурсів), виданий ІФЛА 1997 р., та стандарт метаданих Dublin Core (Дублінське ядро), ініційований у 1995 р. OCLC (Online Computer Library Center, Inc). У березні 2003 р. Міжнародною організацією стандартів ISO було затверджено фінальний текст документа ISO 15836 «Information and documentation – The Dublin Core Metadata Element Set», за яким набір елементів Дублінського ядра метаданих затверджено в якості міжнародного стандарту [6; 27; 33; 34]. Ці регламенти принципово відрізняються від своїх попередників не тільки структурою, змістом, а й призначенням. Якщо раніше регулятори забезпечували професійне каталогізування та бібліографування і мали структуру, що відповідає схемам усіх інших стандартів групи ISBD, то нині вони призначені для використання всіма творцями сайтів для опису широкого діапазону мережевих ресурсів.

Простий набір елементів метаданих «Дублінського ядра» (Dublin Core Metadata Element Set; DCMES) налічує 15 елементів:

Title (назва), Creator (створювач: персональне ім'я чи колективний автор), Subject (предмет або ключові слова), Description (опис: текстовий опис змісту ресурсу, у т. ч. анотації), Publisher (видавець), Contributor (співавтор: особа чи організація), Date (дата створення чи відкриття доступу до ресурсу), Type (тип ресурсу), Format (формат даних ресурсу), Identifier (ідентифікатор ресурсу), Source (джерело), Language (мова), Relation (зв'язок (спорідненість) даного ресурсу з іншими), Coverage (охоплення: опис просторових чи часових характеристик інтелектуального змісту ресурсу), Rights (авторські права) [27; 33].

На думку прихильників «Дублінського ядра», кожна веб-сторінка повинна враховувати наведений перелік елементів. Значну увагу популяризації цього проекту в Україні приділяє Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д. І. Чижевського, на сайті якої розміщено інформацію про «Проект МЕТАДАТА», започаткований ще у 1999 р. Його основна мета – вивчення стандартів метаданих з подальшим використанням на сервері бібліотеки. Базо-

вим стандартом слугував обраний стандарт DСMІ – Dublin Core Metadata Initiative (Ініціатива Дублінського ядра метаданих) [25]. На сторінці наведено також переклади нормативних документів щодо опису ресурсів «Набір елементів метаданих Dublin Core (Дублінського ядра) Версія 1.1: Довідковий опис», «Кваліфікатори Dublin Core (Дублінського ядра)», здійснені головним інженером з автоматизації Кіровоградської ОУНБ О. Волохіним, а також його публікації з каталогізації цифрових ресурсів Інтернету, Дублінського ядра метаданих тощо [5; 25].

У Росії також ведеться активна робота у галузі опису електронних видань. Своєрідним відображенням міжнародного стандарту ІФЛА є розроблений Російською державною бібліотекою, НТЦ «Інформрегiстр» і Міждержавним технічним комітетом зі стандартизації МТК 191 «Науково-технічна інформація, бібліотечна та видавнича справа», ГОСТ 7.82–2001 «Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов. Общие требования и правила составления» [7]. Він був ухвалений Міждержавною радою зі стандартизації, метрології та сертифікації 22 травня 2001 р. і введений в дію як державний стандарт Російської Федерації з 1 липня 2002 р. Україна офіційно визнала цей стандарт і також послуговується його напрацюваннями.

Щойно згаданий стандарт для опису електронних ресурсів пропонує таку схему бібліографічного опису:

Основна назва [Загальне позначення матеріалу] = Паралельна назва : відомості, що відносяться до назви / відомості про відповідальність. – Відомості про видання = Паралельні відомості про видання / відомості про відповідальність, що відносяться до видання, додаткові відомості про видання. – Позначення виду ресурсу (обсяг ресурсу). – Місце видання : ім'я видавця, дата видання (Місце виготовлення : ім'я виготовлювача, дата виготовлення). – Специфічне позначення матеріалу та кількість фізичних одиниць : інші фізичні характеристики ; розмір + відомості про супровідний матеріал. – (Основна назва серії або підсерії = Паралельна назва серії або підсерії : відомості, що відносяться до назви серії або підсерії / відомості про відповідальність, що відносяться до серії або підсерії, ISSN ; нумерація усередині серії або підсерії). – Примітка. – Стандартний номер = Ключова назва : умови доступності та (або) ціна.

Однак, і після прийняття ГОСТу 7.82-2001 у авторів і бібліографів продовжують виникати питання до бібліографічного відображення електронних публікацій. Хоча в стандарті заявлено, що він поширюється на всі, включаючи і мережеві, електронні

ресурси, документ унормовує переважно ресурси локальні. Автори стандарту обмежилися лише деякими прикладами інтернет-ресурсів, а саме, сайтами установ і цілісними інформаційними ресурсами, базами даних і мережевими електронними періодичними виданнями. Фактично, як пише В. Степанов, укладачами взятий за основу ГОСТ 7.1-84 «Библиографическое описание документа. Общие требования и правила составления», і зроблена спроба максимально наблизити опис інтернет-ресурсів до опису традиційних документів [27]. У результаті опис електронних видань за своєю структурою дуже нагадує бібліографічні записи на друковані видання. З нових елементів додалися лише відомості про загальне позначення матеріалу – «електронний ресурс», позначення виду ресурсу (обсяг ресурсу), вказівка щодо режиму доступу, який, у випадку з мережевими документами, зводиться до наведення їх адреси (URL) та примітки про джерело назви ресурсу. На нашу думку, примітки про бібліографічну історію електронного ресурсу мають містити вказівку щодо частоти змінюваності змісту електронного ресурсу віддаленого доступу або його періодичності, а також вказувати на зв'язок з іншими виданнями цього ресурсу (чи коригується щотижня, часто; зазначати дату останнього редагування, оновлення; повідомляти, що це електронна версія друкованої публікації тощо) [7, п. 5.9.6.2].

Стандарт не дає тлумачення бібліографічного опису таких видів джерел, як окрема веб-сторінка, електронний лист, повідомлення зі списку розсилки, повнотекстовий документ із бази даних, ресурси соціальних мереж, на котрі доводиться посилатися.

Міждержавний стандарт ГОСТ 7.83-2001 «Электронные издания. Основные виды и выходные сведения» (Мінськ, 2001) подає визначення видів електронних видань, які необхідно зазначати у бібліографічному описі. За технологією розповсюдження визначаються локальні, мережеві та комбіновані електронні видання [8].

Міждержавний стандарт ГОСТ 7.82-2001. «Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов. Общие требования и правила составления» (Мінськ, 2001) визначає, що об'єктами опису є електронні ресурси (інформаційні ресурси, якими управляє комп'ютер, у т. ч. ті, що потребують використання периферійного пристрою, підключеного до комп'ютера). Електронними ресурсами є: електронні дані (інформація у вигляді чисел, літер, символів, зображень, включаючи графічну інформацію, відеоінформацію тощо або їхні комбінації); електронні програми (набори операторів чи підпрог-

рам, які забезпечують виконання певних завдань, включаючи опрацювання даних); комбінація (об'єднання) електронних даних і програм в одному ресурсі (мультимедіа, відеоігри) [7, с. 1].

Для складання бібліографічного опису електронного ресурсу інформацію беруть з певних елементів вихідних відомостей: про назву, відповідальність, перевидання, місце та рік видання, серію – із внутрішніх джерел (титольний екран, основне меню, відомості про програму, головна сторінка сайту, порталу) [7].

Чинний в Україні національний ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «СІБВС. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1–2003, IDT)» (К., 2007) містить лише один приклад бібліографічного опису електронного ресурсу [12, с. 46]. Кілька прикладів було наведено у рекомендаціях Вищої атестаційної комісії України щодо оформлення списків використаних джерел до наукових робіт [23]. Приклади та схеми бібліографічного опису різних типів і видів електронних ресурсів подано у методичних посібниках І. П. Антоненко і О. В. Баркової «Методичний посібник з бібліографічного опису» (НБУВ), Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, статті і посібнику М. Женченко [2; 13; 14; 19] та ін. Проте, навіть ці нечисленні публікації описують переважно ресурси локального доступу (з інформацією, зафіксованою на окремому фізичному носії (диску) або ж цілісні ресурси віддаленого доступу (з інформацією, розміщеною в Інтернеті) – бази даних, електронні журнали.

Враховуючи зростаючу кількість питань з бібліографічного опису мережевих документів, деякі бібліотеки розміщують на сайтах бібліотек, в соціальних мережах методичні рекомендації, навчальні матеріали у різних формах, наводять приклади опису документів. Заслугує на увагу навчальна презентація Державної бібліотеки України для юнацтва з питань використання та бібліографічного опису відео-ресурсів Інтернет у Бібліотеці, де представлено матеріал щодо опису різних видів електронних ресурсів: відеоканалу, телепрограми, плейлиста, художнього фільму тощо [4].

Складнощі опису віддалених електронних ресурсів, на відміну від традиційних, пояснюються нестабільністю їх вмісту, відсутністю уніфікації в їхньому оформленні, недостатньою орієнтованістю стандартів на їх бібліографічний опис, неволодінням навичками роботи в мережі авторами і бібліографами.

У США, країнах Західної Європи стандартів на

складання бібліографічного запису не існує, а правила каталогізації обов'язкові тільки для національних бібліотек. Водночас пропонуються різні «стилі» (правила) опису, варіанти оформлення бібліографічних посилань. Найбільш поширеними і авторитетними в гуманітарній сфері є постанови Американської психологічної асоціації (American Psychological Association – APA) і Асоціації сучасної мови (Modern Language Association – MLA) [18; 28; 32]. Останні видання цих настанов включають також рекомендації щодо бібліографічного опису мережевих документів. З ними, а також літературою щодо їхнього застосування, можна ознайомитися на сайті ІФЛА [38].

В американських бібліотеках з 31 березня 2013 р. упроваджено нові правила каталогізації «Resource description and access» («Опис та доступ до ресурсу»), які, зокрема, стосуються й бібліографічного опису електронних ресурсів. Концепція цих правил ґрунтується на тому, що універсум бібліографічних документів складається з одиниць (об'єктів), пов'язаних між собою [29].

Розглянемо способи опису мережевих ресурсів у зарубіжних країнах. У рекомендаціях АРА посилання на електронні публікації складаються: з імені автора, дати публікації документа (вказується в дужках), назви документа, відомостей про документ, в якому вміщена складова частина (набирається курсивом), дати звертання (перегляду документа) і електронної адреси (URL – Uniform Resource Locator). Наприклад:

Schmidt, H. (2013) China's Confucius Institutes and the "Necessary White Body" *Canadian Journal of Sociology*, 38 (4). Retrieved December 19, 2013, from <http://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/CJS/article/view/21200/16042.pdf>.

За настановами MLA аналогічний бібліографічний опис виглядатиме інакше:

Schmidt, Heather. "China's Confucius Institutes and the "Necessary White Body" *Canadian Journal of Sociology*. 38 (4) 2013. December 19 2013 <<http://ejournals.library.ualberta.ca/index.php/CJS/article/view/21200/16042.pdf>>.

Його специфічні риси: зазначення скороченого чи повного першого імені автора, взяття назви документа в лапки, подання дати публікації у дужках після автора або після назви документа, послідовність оформлення дати перегляду документа. У першому випадку перед електронною адресою рекомендується навести прийменник. Документ MLA пропонує у разі необхідності і при можливості наводити також відомості про редакторів, упорядників чи перекладачів, а також про організацію, відповідальні за випуск видань [18].

Відмінності в самих стилях опису, на наш погляд, не такі вже й істотні. В основному вони виявляються в деталях: порядок подання елементів бібліографічного запису; наявність або відсутність лапок та дужок; їх форма (круглі, кутові) тощо.

Якщо спиратися на вітчизняний ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, адаптувати американські розробки до української практики та врахувати зарубіжні правила бібліографічного опису документів, то можна адекватно описати найбільш поширені типи ресурсів Інтернету.

У даному разі важливим є не копіювання характеристик ресурсу, як у традиційному виданні, а виділення параметрів, що дають змогу точно ідентифікувати цифрове джерело. Тому при складанні бібліографічного опису мережових електронних ресурсів доцільно використовувати положення стандартів, а також методичні рекомендації вітчизняних та зарубіжних вчених [1–10; 12–14; 17–22; 23; 26; 27; 35; 36].

У бібліографічних списках можна використовувати схему спрощеного бібліографічного опису з усіма обов'язковими та лише частиною факультативних елементів. Вона є цілком слушною при складанні списків джерел до курсових, дипломних, магістерських робіт, дисертаційних досліджень, прикнижкових і пристатейних списків рекомендованої літератури. Ось її схематичний вигляд:

Основна назва [Загальне позначення матеріалу] : відомості, що належать до назви / перші відомості про авторство чи відповідальність. – Відомості про повторність видання. – Позначення виду ресурсу. – Місце видання : Назва (ім'я) видавця, рік видання (створення ресурсу). – (Основна назва серії чи підсерії ; т., №). – Режим доступу. – Інформація про джерело основної назви. – Інформація про дату перегляду.

У примітці про режим доступу (для ресурсів віддаленого доступу) після слів «Режим доступу» ставиться двокрапка та зазначається адреса (URL) електронного ресурсу. Дата перегляду подається в окремій примітці після зауваги про джерело основної назви. Відомості про дату перегляду, перевірки доступу до документа дуже важливі, оскільки Інтернет характеризується мінливістю. До того ж у рекомендаціях зарубіжних фахівців дата перегляду (перевірки наявності доступу до електронного документа) є обов'язковим елементом. Зазначати її рекомендують і російські фахівці, зокрема С. Д. Мангутова, О. В. Панкова [18; 22] та ін.

Українські культурні цінності в Росії: спроба діалогу про повернення, 1930 р. [Електронний ресурс] / упоряд.: О. Нестуля, С. Нестуля ; Держ. служба контролю за переміщенням культур. цінностей через кордон,

НАН України, Ін-т історії України, Держ. ком. архівів України, Полтав. ун-т споживчої кооперації України. – Електрон. дані. – Полтава : РВВ ПУСКУ, 2006. – 331 с. : іл. – (Серія «Повернення культурного надбання України: документи свідчать» ; вип. 4). – Режим доступу. – <http://www.history.org.ua/?litera&kat=3&id=2080>. – Назва з екрана.

Державний архів Волинської області [Електронний ресурс] : путівник / редкол.: Г. Боряк [та ін.] ; наук. ред. Г. Бондаренко ; авт.-упоряд.: В. Гика [та ін.] ; Держ. арх. служба України, Держ. архів Волин. обл. – Електрон. дані. – Луцьк : Надстир'я, 2011. – 952 с. – (Архівні зібрання України. Путівники). – Режим доступу. – http://volyn.archives.gov.ua/Publicat/arkhiv_Volyn.pdf – Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.05.2014.

Ярошенко Т. Могилянська Бібліотекарка [Електронний ресурс] : цікавинки зі світу бібліотек та бібліотечних технологій, ресурсів, сервісів, ідей від Тетяни Ярошенко : [блог] / Тетяна Ярошенко ; Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.». – Електрон. дані. – [Київ, 2010–2014]. – Режим доступу: <http://kmalibrary.blogspot.com/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 10.02.2014.

На окрему увагу заслуговує аналітичний опис електронних ресурсів, адже у науковій діяльності дуже часто виникає потреба бібліографічного опису частини електронного ресурсу (статті з інформаційного порталу, електронного журналу, сторінки сайту тощо), для ідентифікації та пошуку якої потрібні відомості про електронний ресурс, де вона розміщена. Аналітичний бібліографічний опис електронного ресурсу має дві частини, розділені двома навкісними рисками:

Опис частини електронного ресурсу [Загальне позначення матеріалу] // Опис електронного ресурсу, де розміщено відомості про ідентифікувальний (цілісний) ресурс.

Варто звернути увагу на найпоширеніші помилки при аналітичному описі. Зокрема, це:

- 1) оформлення бібліографічного опису частини електронного ресурсу як опису цілісного електронного ресурсу;
- 2) наведення замість адреси частини електронного ресурсу, яка є об'єктом опису, або адреси ідентифікувального ресурсу, де розміщено цю частину;
- 3) подання відомостей про загальне позначення матеріалу після назви ідентифікувального ресурсу, а не після назви частини ресурсу.

Багато авторів у бібліографічних описах наводять явно недостатню кількість відомостей, вказуючи у посиланні лише ім'я автора, назву документа та його електронну адресу. А часто – тільки електронну адресу. У результаті, за межами бібліографічного опису залишаються важливі відомості про позначення виду ресурсу, укладача

або редактора, про відповідальність, заголовок веб-сайта, бази даних або періодичного електронного видання тощо – тобто елементи, необхідні для ідентифікації і пошуку документа (або його складової частини) і отримання повного уявлення про його характеристики.

Частково причинами цього є обмеженість даних про ресурс на сайті. Надзвичайно складно, а часом зовсім неможливо, встановити осіб, які несуть відповідальність за публікацію, визначити ресурс (документ), в якому міститься складова частина, не кажучи вже про місце і дату публікації (створення). Зробити це буває нелегко не тільки пересічному користувачеві, але й професійному бібліографу. Часом тільки володіння навичками аналітико-синтетичного перероблення інформації та знання правил бібліографічного опису допомагають скласти повноцінне враження про ресурс, котрий вдалося знайти через ту чи іншу пошукову систему, на якому сайті він розміщений, що власне й ідентифікує документ.

Відомо, що основними функціями бібліографічного опису є інформаційна, ідентифікаційна та пошукова. При описі мережевих ресурсів пошукову функцію виконує електронна адреса. Для того, щоб повністю розібратися з електронним ресурсом – на якому сайті він розміщений і що, власне, є ідентифікувальним документом – потрібно знати не лише правила бібліографічного опису, а й структуру електронної адреси, розуміти, як використовувати відсікання електронної адреси для навігації сайтом, оскільки опис ідентифікувального документа передбачає зазначення назви головної сторінки сайта і відомостей, розміщених на цій сторінці.

Відомості про ресурс, в якому вміщена така його складова частина, як (веб-сайт, електронний журнал тощо), дадуть змогу отримати повноцінне уявлення про мережевий (онлайнний) документ. Тому коротке (відсічене) посилання допустимо давати лише у примітках до основного тексту і лише тоді, коли в тексті подається характеристика документа. У бібліографічних списках бібліографічні описи, у т. ч. електронних ресурсів, повинні мати необхідну і достатню повноту.

При описі й цитуванні окремих веб-сторінок найважче дається ідентифікація автора. Якщо автор зазначений на початку або в кінці тексту, опис може виконуватися за його прізвищем. У разі відсутності цих даних припустимо вказувати назву сайта (підприємство або мережевий проект), на якому розміщене джерело. Це не завжди коректно,

однак, такий варіант надає опису більш закінченого вигляду [27]. Назва документа (поле TITLE) береться з назви веб-сторінки або, за відсутності необхідних даних у назві, – безпосередньо з титульного екрана.

Бібліографічний опис сторінки включає такі обов'язкові елементи: Автор. Назва сторінки. Загальне позначення матеріалу. – Відомості про відповідальність. – Електронна адреса (URL, Uniform Resource Locator – визначник місцезнаходження ресурсу), тобто режим доступу. – Відомості про джерело назви. – Примітки про бібліографічну історію електронного ресурсу (дата розміщення, частота змін змісту веб-ресурсу або його періодичність; зв'язок з іншими виданнями цього ресурсу). – Дата перегляду.

Приклади опису віддалених електронних ресурсів:

Павлюк І. Василь Стус : текст – контекст – надтекст (Ревізія свідомості – або мій Стус) [Електронний ресурс] / Ігор Павлюк // Поетичні майстерні. Ігор Павлюк. – Електрон. дані. – Режим доступу : <http://maysterni.com/publication.php?id=43860>. – Назва з екрана. – Дата публікації 24.01.2010. – Дата перегляду: 23.06.2014.

Соболев Є. Що робив Люстраційний комітет за 100 днів [Електронний ресурс] / Єгор Соболев // Українська правда. Блоги. – [Київ]. – Режим доступу : <http://blogs.pravda.com.ua/authors/sobolev/5390f504d3b7d/0>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 06.06.2014. – Дата перегляду: 10.06.2014.

Довідкові служби бібліотек України [Електронний ресурс] // Пан Бібліотекар : блог про бібл. справу та інформ. технології. – Режим доступу : http://panbibliotekar.blogspot.com/2010/11/blog-post_19.html. – Назва з екрана. – Дата публікації : 19.11.2010. – Дата перегляду : 24.06.2014.

Усвідомлюючи складність опису й цитування електронних джерел, власники деяких інтернет-ресурсів вказують, яким чином слід цитувати їхні матеріали. Так, популярна нині «Вікіпедія» подає свої рекомендації опису статей з енциклопедії і пропонує власні приклади опису у різних стилях. Хоча при цьому робиться застереження: у «випадку з будь-якими іншими джерелами, особливо тими, що належать невідомим авторам, слід бути обережним та, по можливості, перевіряти фактологічну точність інформації з Вікіпедії, залучаючи незалежні джерела» [5; 39].

Стиль «Чикаго»:

- Дописувачі Вікіпедії, «Яйце птахів» Українська Вікіпедія, http://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Яйце_птахів&oldid=91665 (переглянуто 3 серпня, 2005).

Цитування у стилі «Council of Science Editors»: Дописувачі Вікіпедії. Яйце птахів [Інтернет]. Українська Вікіпедія; 2 серпня 2005, 14:34 UTC [цитовано 3 серпня 2005]. Доступно із: http://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=Яйце_птахів&oldid=91665.

Проте, навіть у цьому прикладі колективного автора «Дописувачі Вікіпедії» доцільно брати у квадратні дужки.

Беззаперечно, такі рекомендації не відповідають бібліографічним стандартам, скоріш вони можуть слугувати джерелом відомостей для формування стандартизованого опису. За вітчизняними правилами, стаття з Вікіпедії може бути описана таким чином:

Ковальчук Галина Іванівна [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енцикл. – Електрон. дані. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Ковальчук_Галина_Іванівна. – Назва з екрана. – Дата останньої правки : 8.12.2012. – Дата перегляду : 12.02.2014.

У лівій колонці Вікіпедії під рубрикою «Панель інструментів. Цитувати сторінку» подається фактографічна інформація про статтю, яка може бути використана при складанні її бібліографічного опису:

Бібліографічні подробиці для статті «Ковальчук Галина Іванівна»

- Назва статті: Ковальчук Галина Іванівна
- Автор: дописувачі Вікіпедії
- Видавець: Вікіпедія.
- Дата останньої правки: 8 грудень 2012 10:32 UTC
- Дата перегляду: 18 червень 2014 11:50 UTC
- Стале посилання : [//uk.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0&oldid=11125010](http://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%9A%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D1%87%D1%83%D0%BA_%D0%93%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0_%D0%86%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0&oldid=11125010)
- Ідентифікатор версії сторінки : 11125010

Тут також наведені стилі цитування статті (APA, MLA, MHRA, Chicago, CBE/CSE, Bluebook, BibTeX).

При цитуванні повідомлень соціальних мереж (наприклад, для Facebook зарубіжні фахівці радять вказувати тип сторінки: Fan Pages, Group Pages, Profile Information) [27; 35], час публікації [37]. При описі цих ресурсів за APA-стилем рекомендується вказувати у вихідних даних: автора, дату публікації, заголовок і електронну адресу (URL). Зокрема, для Twitter опис поля автора складається з реального прізвища з ініціалами та імені автора в соціальній мережі, яке наводиться у квадратних дужках (якщо

реальне ім'я невідоме, ім'я автора у соціальній мережі наводиться без квадратних дужок). Для Facebook та Google+ наводиться надане у соцмережі ім'я у квадратних дужках. Слід зауважити, що при цитуванні матеріалів із соцмереж, у полі автор не завжди зазначається ім'я автора, а, зазвичай, – ім'я особи, яка розміщує повідомлення [36].

Поле дати включає рік, місяць і день публікації. Якщо дата невідома, необхідно зазначити «без дати» (б. д.) (англ. – no date – «nd»), або вказувати рік «приблизно» (англ. – for circa – «ca.») у квадратних дужках [ca. 2013]. При посиланні на багато дописів (цитат) одного автора упродовж одного року рекомендується систематизувати їх за абеткою [36].

Поле назви містить ім'я сторінки або зміст чи текст повідомлення (до 40 перших слів тексту), тобто, якщо немає назви допису рекомендується подавати частину тексту. Не можна у заголовку використовувати проміжні вихідні дані. Тобто, необхідно подавати в описі ресурсу останній варіант допису [36].

Якщо у повідомленні немає слів (наприклад, фото без тексту) необхідно подати опис об'єкта у квадратних дужках). Після назви при описі у квадратних дужках слід зазначити форму змісту: (наприклад, поточний допис (статус), повідомлення, фотографія, стрічка новин, відеофайл, фотоальбом тощо).

Електронна адреса містить URL об'єкта опису, який якнайточніше спрямовує до нього користувача. Якщо зміст об'єкта опису може змінюватися, в описі обов'язково зазначається дата перегляду (перевірки доступу). Але, якщо повідомлення вже містить конкретну дату, з ним пов'язану, дата перегляду не вказується [36].

Доцільно зазначити не лише коротку адресу, що включає автора допису і назву мережі, а й точну електронну адресу повідомлення (у Facebook, ВКонтакте її можна знайти, якщо натиснути на дату повідомлення), адже з часом їх дуже важко шукати, якщо авторські сторінки містять багато дописів. Наприклад: https://www.facebook.com/ddkremin/posts/234415366739656?stream_ref=1 – (адреса конкретного ресурсу, що описується), а не <https://www.facebook.com/ddkremin?fref=ts>, що є загальною адресою сторінки поета Дмитра Кременя.

Кремь Д. Сузір'я Коня [Електронний ресурс] : [вірш] / Дмитро Кремь // Facebook. Дмитро Кремь. – Режим доступу: https://www.facebook.com/ddkremin/posts/234415366739656?stream_ref=1 – Назва з екрана. – Дата публікації : 24.12.2013. – Дата перегляду: 25.04.2014.

Нижче наводимо приклади опису документів соціальних мереж, урахувавши чинні стандарти України бібліографічного опису та зарубіжний досвід.

Українська Наукова Інтернет-Спільнота [Електронний ресурс] : укр. наука в Інтернет : [соц. мережа]. – [Львів, 2008–]. – Режим доступу. – <http://www.nauka-online.org/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 10.06.2014.

Центр науково-бібліографічної інформації НБУВ [Електронний ресурс] : Відкрита група Центру науково-бібліографічної інформації Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського : [офіц. сторінка Центру науково-бібліографічної інформації Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського]. – [Київ, 2013–] // ВКонтакте. – Режим доступу: vk.com/cnbinbuv. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 11.06.2014.

Гримич М. [Maryna Hrymych] [Інформація про участь видавництва «Дуліби» в IV Міжнародному фестивалі «Книжковий Арсенал»] / Марина Гримич // Facebook. Maryna Hrymych. – Режим доступу : https://www.facebook.com/maryna.hrymych/posts/567184486713717?stream_ref=1. – Назва з екрана. – Дата публікації: 10.04.2014. – Дата перегляду: 11.04.2014.

Кличко В. [Враження від спілкування з дітьми у таборі “Школа успіху”, організованому Фондом братів Кличків] [Електронний ресурс] / Віталій Кличко // ВКонтакте. Віталій Кличко : офіц. сторінка Віталія Кличка. – Режим доступу : http://vk.com/vitaliy_klychko?w=wall182973058_641. – Назва з екрана. – Дата публікації : 17.07.2013. – Дата перегляду : 28.07.2013.

Національна історична бібліотека України [Історична бібліотека. HistoricalLib] [3 22.09 у виставковому залі експонується книжкова виставка «Подвигом увіковічені» присвячена Дню партизанської слави] [Електронний ресурс] // Twitter. Історична бібліотека. – Режим доступу : <https://twitter.com/HistoricalLib/status/382460428493668352>. – Назва з екрана. – Дата публікації : 24.09.2013. – Дата перегляду : 26.09.2013.

Obama B. [BarackObama] [“We want everybody to act like adults, quit playing games, realize that it’s not just my

way or the highway”] [Electronic resource] / Barack Obama // Twitter. Barack Obama Quotes. – Mode of access: <https://twitter.com/QuotingObama/status/228616424854261760>. – Title from the screen. – 26.07.2012. – Date of appeal: 17.06.2014.

Вітання з Всеукраїнським днем бібліотек! [Електронний ресурс] : відео-привітання з Всеукр. днем б-к / УБА: Укр. бібл. асоц. // YouTube. – Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=bXtk4Zmcb6A>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 30.09.2013. – Дата перегляду : 1.10.2013.

Отже, аналіз чинних стандартів опису електронних ресурсів та рекомендацій вітчизняних і зарубіжних фахівців засвідчив, що бібліографічний опис електронних ресурсів віддаленого доступу має містити ті самі основні елементи, що й опис друкованих видань.

При описі електронних ресурсів слід мати на увазі їх мінливість і нестійкість. Вони не лише часто змінюють зміст (редагуються, доповнюються, актуалізуються), URL-адресу, але й можуть повністю зникнути. Тому доцільно архівувати необхідні документи, зберігати важливі повідомлення з соціальних мереж засобом копіювання екрана.

Сподіваємося, що у новому поколінні стандартів, буде повніше регламентовано опис усіх типів і видів електронних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Авдонина Н. А. Как подобрать и оформить список литературы к научной работе : методика подготовки и проведения лекции / Н. А. Авдонина, Н. С. Масловская // Библиография. – 2008. – № 6. – С. 28–33.

2. Антоненко І. П. Каталогізація електронних ресурсів : наук.-метод. посіб. / І. П. Антоненко, О. В. Баркова ; наук. ред. О. В. Воскобойнікова-Гузєва ; Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського НАН України. – Київ, 2007. – 116 с.

3. Бібліографічний опис електронних ресурсів : метод. рек. / Держ. наук. установа «Книжк. палата України ім. І. Федорова». – Київ : Книжк. палата України, 2007. – 40 с.

4. Виноградова Л. Использование и библиографическое описание видео-ресурсов Интернет в Библиотеке [Электронный ресурс] : обучающая презентация / Людмила Виноградова ; Гос. б-ка Украины для юношества. – Электрон. видеодан. – Киев, 2013. – 36 слайдов. – Режим доступа : <http://www.slideshare.net/lib4uth/ss-24290875>. – Загл. с экрана. – Дата обращения : 25.06.2014.

5. Вікіпедія : Як цитувати Вікіпедію [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія [офіц. веб-сайт]. – Електрон. дані. – [2013]. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org/wiki/Вікіпедія> : Як_цитувати_Вікіпедію. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 27.09.2013.

6. Волохін О. М. Каталогізація цифрових ресурсів Інтернет. Дублінське ядро метаданих / О.М. Волохін. – Кіровоград : [б.в.], 2003. – 70 с.
7. ГОСТ 7.82-2001. Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов. Общие требования и правила составления [Электронный ресурс]. – Издание официальное. – Минск : Межгосударств. Совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2001. – iii, 23 с. – Режим доступа : <http://www.lib.tsu.ru/win/metod/gost/gost7.82-2001.pdf> сертификации. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 25.06.2014.
8. ГОСТ 7.83-2001. Электронные издания. Основные виды и выходные сведения [Электронный ресурс]. – Издание официальное. – Минск : Межгосударств. Совет по стандартизации, метрологии и сертификации 2001. – 16 с. – Режим доступа : http://snoskainfo.ru/uploads/gost/GOST_7832001.pdf. – Загл. с экрана. – Дата обращения : 24.06.2014.
9. ГОСТ Р 7.0. 83-2012. Электронные издания. Основные виды и выходные сведения [Электронный ресурс]. – Издание официальное. – М. : Стандартиформ, 2012. – 20 с. – Режим доступа: <http://www.nilc.ru/nilc/documents/gost83.pdf>. – Дата обращения : 24.06.2014.
10. Гутиря С. І. Електронні видання: процеси стандартизації і проблеми бібліографічного опису [Електронний ресурс] / С. І. Гутиря // Електронна бібліотека / Ін-т журналістики КНУ ім. Т. Шевченка ; О. О. Закревська. – Електрон. дані. – [Київ], 2006. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1469>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 4.09.2013.
11. Дайджест УАНЕТА 2012 [Електронний ресурс] / Prodigy. – Електрон. дані. – Режим доступу: http://prodigyagency.com/digest/Prodigy_digest.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 4.09.2013.
12. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1–2003, IDT). – Офіц. вид. – Чинний від 2007–07–01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2007. – 47 с. – (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи ; Національний стандарт України).
13. Женченко М. Бібліографічний опис електронних ресурсів: загальні вимоги / М. Женченко // Вісн. Книжк. палати. – 2011. – № 4. – С. 1–4.
14. Женченко М. Складання та оформлення бібліографічних записів у списках літератури до наукових робіт : навч.-метод. посіб. / Марина Женченко ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. – 4-те вид., допов. – Київ : Жнець, 2013. – 63 с.
15. Інтернет в Україні : данные исследований за апрель 2014 года [Электронный ресурс] / Интернет Асоціація України: [офіц. веб-сайт]. – Електрон. дані. – Київ, 2014. – Режим доступу : <http://www.inau.org.ua/146.2590.0.0.1.0.phtml>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 13.06.2014.
16. Куліш П. Ю. Потенціал соціальних мереж Facebook та Twitter як сучасний метод електронної взаємодії влади та громадськості [Електронний ресурс] / П. Ю. Куліш // Теорія та практика державного управління. – 2012. – Вип. 2. – С. 132–137. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Trpu_2012_2_21.pdf – Назва з екрана.
17. Малкина В. Я. Библиографическое описание документа. методические рекомендации / В. Я. Малкина // Новый филолог. вестн. – 2007. – Т. 4, № 1. – С. 252–277.
18. Мангутова С. Д. Библиографическое описание сетевых ресурсов при оформлении ссылок и списков / С. Д. Мангутова // Библиография. – 2005. – № 4. – С. 49–55; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://vss.nlr.ru/mangutova2.php>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 24.06.2014.
19. Методичний посібник з бібліографічного опису (ДСТУ ГОСТ 7.1:2006) / Львів. нац. б-ка України ім. В. Стефаника, Від. наук. бібліогр. ; [авт.-уклад. Н. А. Рибчинська ; відп. ред. М. М. Романюк]. – Львів : ЛННБУ ім. В. Стефаника, 2010. – 70 с.
20. Методичні рекомендації щодо складання бібліографічних записів у списках літератури до наукових робіт : у зв'язку із набуттям чинності ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 / уклад. Марина Женченко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – Київ : Жнець, 2010. – 63 с.
21. Негуляев Е. А. Универсальные схемы метаданных и задача описания веб-ресурсов / Е. А. Негуляев // Библиосфера. – 2006. – № 1. – С. 43–54.
22. Панкова Е. В. Библиографическое описание электронного ресурса : общие правила описания / Е. В. Панкова // Библиотека в школе. – 2009. – № 3. – С. 32–35; То же [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://lib.lseptember.ru/view_article.php?id=200900315. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 24.09.2013.
23. Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел, який наводять у дисертації та списку опублікованих робіт, який наводять в авторефераті // Бюл. ВАК. – 2009. – № 5. – С. 26–30.
24. Про внесення змін до переліків та форм документів, що використовуються при атестації наукових та науково-педагогічних працівників [Електронний ресурс] : наказ від 26.01.2008, № 63 / ВАК України. – Режим доступу: http://uazakon.com/documents/date_3z/pg_gmw1xa.htm. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 16.06.2014.
25. Проект МЕТАДАТА / [Електронний ресурс] // Кіровоград. обл. універс. наук. б-ка ім. Д. І. Чижевського. – Кіровоград, 1998–2007. – Режим доступу : <http://library.kr.ua/dc/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 16.03.2014.
26. Российские правила каталогизации : [в 2 ч. / авт. кол.: Н. Н. Каспарова (рук.) и др.]; Рос. библи. ассоц., Межрегион. ком. по каталогизации. – М. : [б. и.], 2007. – Ч. 2 : Специальные правила каталогизации отдельных видов документов. – 2007. – Режим доступа : <http://www.nilc.ru:80/> (дата обращения: 15.09.2010). – Загл. с экрана.
27. Степанов В. Интернет в профессиональной информационной деятельности [Электронный ресурс]. – Электрон. дан. – Режим доступа : <http://textbook.vadimstepanov.ru/chapter7/glava7-2.html>. – Загл. с экрана. – Дата обращения: 05.05.2014.

28. Стиль цитування MLA [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського : [офіц. портал]. – Електрон. дані. – Київ, 2013. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/930>. – Назва з екрана.
29. *Стрішенець Н. В.* Сучасна американська бібліотечно-інформаційна терміносистема: бібліотечнознавчий аспект : монографія / Н. В. Стрішенець ; ред. : О. С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2011. – 502 с.
30. *Холмогоров В.* Социальные сети : добавь интернет в друзья / Валентин Холмогоров. – Харьков ; Белгород : Клуб семейного досуга. – 312 с.
31. Як процитувати твіт у науковій статті? [Електронний ресурс] // Пан бібліотекар : блог про бібл. справу та інформ. технології. – Електрон. дані. – 6.08.2013. – Режим доступу : http://panbibliotekar.blogspot.com/2013/08/blog-post_6.html. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 4.09.2013.
32. APA Citation Style // Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського : [офіц. портал]. – Електрон. дані. – Київ, 2013. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/node/929>. – Назва з екрана.
33. Dublin Core Metadata Element Set. Version 1.1 [Electronic resource] // Metadata Innovation / Dublin Core Metadata Initiative. – 1995–2014. – Mode of access : <http://dublincore.org/documents/dces/>. – Title from the screen. – Date of appeal : 23.06.2014.
34. Dublin Core Metadata Element Set [Electronic resource] : ANSI/NISO Z 39.85–2012 : an American national standard developed by the National information standards organization. – Baltimor, MD, 2013. – 13 p. – Mode of access : http://www.niso.org/apps/group_public/download.php/10258/Z39-85-2012_dublin_core.pdf. – Title from the title screen. – Date of appeal: 10.05.2014.
35. *Lee Ch.* How to Cite Facebook: Fan Pages, Group Pages, and Profile Information [Electronic resource] / Chelsea Lee // APA Style Blog / American Psychological Association. – Mode of access : <http://blog.apastyle.org/apastyle/2010/03/how-to-cite-facebook-fan-pages-group-pages-and-profile-information.html>. – Title from the screen. – 10.03.2010. – Date of appeal : 10.05.2014.
36. *Lee Ch.* How to Cite Social Media in APA Style (Twitter, Facebook, and Google+) [Electronic resource] / Chelsea Lee // APA Style Blog / American Psychological Association. – Mode of access : <http://blog.apastyle.org/apastyle/facebook/>. – Title from the screen. – 18.10.2013. – Date of appeal : 5.05.2014.
37. *Madrigal A. C.* How Do You Cite a Tweet in an Academic Paper? [Electronic resource] / Alexis C. Madrigal // The Atlantic / The Atlantic Monthly Group. – 2012. – 2 March. – Mode of access : <http://www.theatlantic.com/technology/archive/2012/03/how-do-you-cite-a-tweet-in-an-academic-paper/253932/>. – Title from the screen. – Date of appeal : 17.05.2014.
38. Style guides and resources [Electronic resource]. – Mode of access : <http://archive.ifa.org/1/training/citation/citing.htm>. – Title from the screen. – Date of appeal: 17.03.2014.
39. Wikipedia: Citing Wikipedia [Electronic resource] // Wikipedia: the Free Encyclopedia. – Electron. data and progr. – [2012]. – Mode of access : http://en.wikipedia.org/wiki/Wikipedia:Citing_Wikipedia – Title from the screen. – Date of appeal : 25.06.2014.

Стаття надійшла до редакції 7.07.2014.

UDC 025.32 : 004.087 : 004.777

Tetiana Dobko, Iryna Antonenko, Nadiia Moiseienko

BIBLIOGRAPHIC DESCRIPTION OF ELECTRONIC RESOURCES OF REMOTE ACCESS AND SOCIAL SERVICES WEB 2.0

The article highlights the issues of bibliographic description of remote access electronic resources particularly to social networks, blogs etc. Examples of electronic documents description are presented.

К е у в о р д с: bibliographic description, electronic resources, social network, Facebook, VKontakte, Twitter, blog.

УДК 025.32 : 004.087 : 004.777

Татьяна Добко, Ирина Антоненко, Надежда Моисеенко

БИБЛИОГРАФИЧЕСКОЕ ОПИСАНИЕ ЭЛЕКТРОННЫХ РЕСУРСОВ ОТДАЛЕННОГО ДОСТУПА И СОЦИАЛЬНЫХ СЕРВИСОВ ВЕБ 2.0

В статье освещены вопросы библиографического описания электронных ресурсов отдаленного доступа, в частности, социальных сетей, блогов. Приведены примеры описания различных видов электронных документов.

К л ю ч е в ы е с л о в а: библиографическое описание, электронные ресурсы, социальные сети, Facebook, ВКонтакте, Twitter, блог.

Мар'їна Олена,

канд. наук із соціальних комунікацій, викладач Харківської державної академії культури

Артур Струнгар,

мол. наук. співробітник НБУВ

Інструментальні методи моделювання поведінки користувачів та критерії ранжування науково-інформаційних порталів у веб-просторі

Спираючись на критерії «поведінки» користувача, автори розглядають основні засади SEO-оптимізації з ранжування веб-ресурсів у пошукових системах. Охарактеризовано інструментальні методи моделювання поведінки користувачів. Пропонуються рекомендації щодо внутрішньої оптимізації науково-інформаційних порталів для підвищення рейтингів позицій у веб-середовищі.

К л ю ч о в і с л о в а: аналітичні системи, асесор, веб-ресурс, веб-сайт, моделювання поведінки користувачів, оптимізація, інформаційно-пошукова система, ранжування науково-інформаційних порталів, Google, SEO, Yandex, User Experience, Usability Engineering.

Науково-інформаційні портали є віртуальним представництвом бібліотек у веб-середовищі, які динамічно розвиваються в умовах масового зростання інтернет-ресурсів, нових інструментів пошуку й обміну даними. Вони конкурують у сфері уподобань користувачів з низкою інших організацій, таких як Google, Amazon, EBSCO Discovery Service та ін. Сучасні інформаційні корпорації, змагаючись за увагу до себе, пропонують інтернет-аудиторії дедалі більше інтерактивних можливостей та інтелектуальних сервісів; забезпечують легкість і доступність у пошуку, обробці та використанні інформації. Означені тенденції збільшують очікування користувачів з приводу функціональності веб-порталів бібліотек та актуалізують застосування веб-аналітики, що дає змогу обирати стратегічні орієнтири розвитку науково-інформаційних порталів, контролювати ключові показники їх ефективності.

Дана проблематика вже тривалий час перебуває у полі зору зарубіжних вчених. У своїх роботах вони відзначають необхідність застосування аналітичного інструментарію, який би найбільш адекватно відповідав змісту науково-інформаційних порталів бібліотек і завданням, що стоять перед ними. Так, Дж. С. Фаган (J. C. Fagan), аналізуючи аналітичні системи, створені для комерційних веб-сайтів, обґрунтовує можливість їх адаптації для використання в академічних

бібліотеках [3]. М. Агості (M. Agosti), Ф. Кривелларі (F. Crivellari), Г. М. Ді Нунзіо (G. M. Di Nunzio), С. Габріеллі (S. Gabrielli) спільно виробили єдині підходи до оцінки користувацького досвіду взаємодії з порталом цифрової бібліотеки. Формування комплексної методологічної бази оптимізації цифрових бібліотечних веб-порталів здійснюється ними крізь призму аналізу потреб та очікувань користувачів [1]. Оптимізацією порталів наукової інформації в мережі Інтернет з використанням загальних методів «юзабіліті» та «User Experience» займаються Е. М. Шен (E. M. Schön), Е.-М. Холт (E.-M. Holt), Дж. Хеллмерс (J. Hellmers), Дж. Томасчешкі (J. Thomaschewski), Т. Врід (T. Wriedt) [5]. Дослідженню особливостей кастомізації бібліотечних веб-порталів присвячені роботи С. Брентлі (S. Brantley), А. Армстронг (A. Armstrong), К. М. Льюїс (K. M. Lewis), С. Лю (S. Liu) [2]. Вебметричний аналіз структур наукових інтернет-ресурсів став предметом наукової розвідки В. В. Наумової і К. Платонова [11]. В роботі А. Ханчук обґрунтовуються деякі рекомендації щодо позиціонування наукових сайтів [14].

Метою статті є дослідження критеріїв ранжування науково-інформаційних порталів у веб-просторі та виокремлення інструментальних методів моделювання поведінки користувачів.

Постановка проблеми. Науково-інформаційні портали містять значний інформаційний ресурс з різних галузей знання. Їх розроблення та просу-

вання орієнтовані, насамперед, на задоволення потреб цільової аудиторії і меншою мірою на пошук невикористаних каналів, технічних рішень та інструментальних засобів взаємодії з відвідувачами. Тому архітектура таких порталів не завжди відповідає ментальній моделі сучасного користувача [5], вимогам рейтингових систем для сайтів, які розробляються і застосовуються потужними пошуковими системами (Google, Яндекс та ін.), даючи змогу швидше знаходити найбільш якісну і релевантну інформацію [14]. Формуючи запит до пошукової системи, користувач очікує отримати результати, схожі на ті, що відібрані людиною традиційним способом. Але упорядковані пошуковими машинами знання надаються користувачам у порядку зменшення їх рейтингових оцінок [3]. Зважаючи на роботу науково-інформаційних порталів різних пошукових систем, одним з найголовніших завдань є розроблення алгоритму ранжування якомога ближчого до людської поведінки. Для цього пошукові системи використовують різні критерії.

Вплив поведінкових критеріїв на оптимізацію веб-порталів. Функціональний розвиток порталу потребує додаткової інформації щодо його ефективності, статистики важливих сторінок, ключових фраз, переходу та географії користувачів, показників запитуваності продукту в різних сегментах мережі тощо. Головним чином він містить дані про безпосередню взаємодію користувачів з веб-проектом, що актуалізує необхідність використання сучасної аналітичної системи моніторингу Yandex.

Пріоритет Yandex у ранжуванні поділяють на два основних напрями: наочна оцінка сайтів експертами-асесорами і аналіз особливостей поведінки користувачів. Загалом, на даний момент оцінка асесорів для Yandex є більш значущою, ніж поведінкові особливості користувачів, але для успішного просування порталу веб-адміністраторам потрібно враховувати і поведінкові критерії. Google, як відомо, віддає перевагу саме поведінковим критеріям: часу перебування на веб-ресурсі, глибині заходів сторінок, внутрішній оптимізації сайту, унікальності тексту, першому та останньому переходу сайтом. Тому внутрішня оптимізація та аналіз моделювання поведінки користувачів відіграють вирішальну роль при створенні та подальшому просуванні науково-інформаційних порталів.

Наслідкування поведінки людини – одне з найголовніших завдань розвитку ранжування пошуко-

вої системи. Для цього в систему оцінки вбудовується формула людської поведінки або так званої ментальної моделі. Пошукова система Yandex використовує відразу дві технології: фахівців-асесорів, які наочно оцінюють сторінки за цілим комплексом параметрів, та загального враження. Потім вона навчає цьому Матрикснет, використовуючи технологію поведінкових критеріїв, котрі відстежують дії реальних користувачів.

Поведінкові критерії ранжування нагадують низку показників, що характеризують поведінку користувачів на сторінці видачі пошукових систем Yandex та Google. Практика свідчить: вони справляють значний вплив на позиції ресурсу в рейтингу пошукових систем. Що саме за параметри впливають на пошукову видачу більшою чи меншою мірою, визначити досить складно, адже пошукові системи тримають у таємниці інформацію, все що стосується алгоритмів ранжування [9]. Однак, експерименти, що проводять оптимізатори, дають змогу виокремити такі критерії:

- Перший перехід з видачі пошукової системи, тобто, якщо після введення пошукового запиту, відвідувач одразу перейшов саме на ваш ресурс, то це забезпечить вам перевагу перед іншими сайтами.
- Останній перехід з видачі є не менш важливим параметром, тобто, якщо користувач після переходу на ваш сайт заклав результати пошуку.
- Показник відмов дає змогу виявити відсоток відвідувачів, які, переглянувши одну сторінку вашого ресурсу, вирішили його закрити. Особливо це значення важливе для аналізу блогів.
- Глибина перегляду, тобто кількість сторінок, відвіданих користувачем, до моменту його відходу.
- Час, проведений користувачем на сайті, відповідно, чим він триваліший, тим краще.
- Прокрутка сторінок і рух мишкою. Навіть такі дії користувача мають значення.
- Повернення користувача на сайт без допомоги пошукової машини. Якщо відвідувачі знову потрапляють на сайт, наприклад, використовуючи браузерні або мережеві закладки, то це також підвищує рейтинг веб-порталу в пошукових системах.
- Кліки із зовнішніх посилань.
- Присутність сайту в соціальних мережах. Згадка вашого сайту під час спілкування є найкращим елементом алгоритму ранжування [11].

Тому проблема ранжування науково-інформаційних порталів і формування їх рейтингу, їх

змісту за виданими результатами пошукових систем є актуальною в наш час, вона потребує введення додаткових методів аналізу поведінки користувачів на веб-ресурсі.

Аналіз поведінкових критеріїв. Для визначення даних, котрі враховують поведінковий критерій ранжування, найбільш адаптованими є сервіси «Yandex Metrika», «Google Analytics» та інші сервіси статистики. Вибір одного з них може здійснюватися залежно від обраного методу просування веб-порталу [10].

Однак, якщо оптимізація ведеться згідно з вимогами пошукових систем, то лічильник обліку статистики, навпаки, сприятиме підвищенню рівня довіри [12]. Існує думка, що позитивні поведінкові критерії можуть захистити сайт від накладення санкцій навіть за наявності численних на нього посилань.

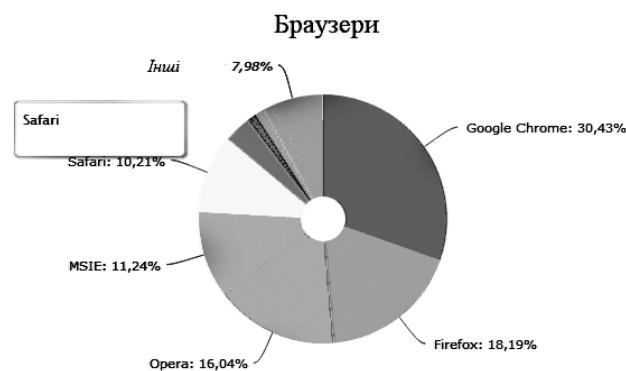

Рис. 1. Браузери користувачів інформаційно-аналітичного порталу НБУВ

Доречним є застосування системи спеціальних додатків, які розміщують у браузерях. Вони також допомагають просуванню веб-ресурсу. Завдяки інструментарію сучасної аналітики можна спрогнозувати застосування внутрішньої оптимізації у правильному напрямі. Навіть інформація про користування браузерами допомагає провідним компаніям розробляти нові методики, що загалом покращують позиції сайту у пошукових системах.

Рис. 2. Поведінка користувачів до і після введення рекомендованих критеріїв оптимізації

Вищенаведений рисунок відображає процес введення сучасних SEO-методів. У лівій частині графіка представлено введення сайту в роботу та

його функціонування в мережі Інтернет без внутрішніх засобів оптимізації. У правій – наведена залежність в іншому напрямі. Таким чином, наочно демонструється необхідність моделювання поведінки відвідувачів і користувачів з метою підвищення їх активності на веб-ресурсі. Портал підвищує свій Alexa Rank, що дає йому змогу швидше просуватися на передові позиції у мережі Інтернет при запитах у пошукових системах.

Покращення ранжування веб-сайта критеріями «поведінки». Сайт, портал чи наукова сторінка в мережі Інтернет при їх створенні та просуванні повинні бути інформативно насиченими та цікавими для користувачів. А це вимагає величезної роботи як над їх змістом та зовнішнім виглядом, так і показниками їх використання. Адже максимально можлива деталізація поведінкової інформації – всіх дій відвідувачів сайтів – рухів миші, кліків, натискань клавіш та інше потенційно сприятиме покращенню ранжування веб-сайта.

Поліпшенню поведінкових характеристик ресурсу також сприяє:

- Регулярний аналіз статистики відвідувань, знаходження і видалення нетематичних запитів з великим показником відмов, оптимізація контенту.
- Поліпшення сніплету сайту, тобто текстової інформації, яка відноситься до ресурсу і відбивається на результатах пошуку. Тому необхідне правильне заповнення мета-тегів title і Description. Доведено, що оптимізований сніплет приваблює відвідувачів, навіть якщо сайт не займає передових позицій у пошуковій системі.
- Аналіз юзабіліті проекту. Звичайно, поняття про зручність і дизайн у всіх різні, але існує низка усталених критеріїв.
- Проведення технічного аудиту, позбавлення відбитих посилань.
- Постійний розвиток і оновлення контенту.
- Додавання корисних сервісів, відео-або аудіо-записів, що дасть змогу збільшити час, який користувач проведе на сайті.

Таким чином, успіхи науково-інформаційних порталів бібліотек залежать від зв'язків зі споживачами, визначення, вивчення та передбачення їх інформаційної поведінки. Саме ці характеристики становлять основу для створення веб-проектів, надання інформаційних послуг і визначення технічної складової їх реалізації.

Юзабіліті веб-сторінок науково-інформаційного порталу. Для забезпечення визнання науково-

інформаційного порталу важливо розуміти потенційних користувачів. Знання їх мотивацій, очікувань допомагає конструктивно адаптувати веб-сторінки до інформаційної архітектури, дизайну, контенту та інструментарію з налагодження взаємодії з відвідувачами [5]. Означені аспекти становлять юзабіліті науково-інформаційного порталу, або «User Experience» [6], що дає йому змогу конкурувати з іншими інтернет-сервісами та веб-осередками. Саме ці категорії повинні захопити і мотивувати користувача; забезпечити доступ до корисних, інноваційних, інтерактивних продуктів та послуг; надати порталу певних форм ідентичності; заохотити до повторного відвідування, підтримувати інтерес користувачів, спростити їм виконання власних завдань [2].

Юзабіліті сайтів – тема, яка широко обговорюється упродовж останніх років. Розробники приділяють багато уваги питанням веб-дизайну – швидкості завантаження сторінок, шрифтам, верстці, кольоровій гаммі, графіці, анімації, поданню інформації на сайт тощо. Але нагальною проблемою залишається задоволення «унікальних» потреб сучасних користувачів, зокрема комплексної інтеграції доступу та взаємодії з різним набором інформаційних продуктів і послуг. За наявності науково-інформаційних порталів це досягається через:

- організацію віртуальних середовищ для спільних наукових досліджень;
- інтеграцію неоднорідних інформаційних ресурсів за допомогою mashups-додатків;
- композиційне представлення контенту: мультимедіа, географічних, статистичних та інші видів даних;
- персоналізацію інтерфейсів (створення особистих віртуальних кабінетів, персональних аккаунтів, бібліотек тощо);
- використання семантично «компетентних» (semantic aware) сервісів;
- застосування рекомендаційних систем тощо.

Присутність цих програмно-технологічних рішень справляє істотний вплив на юзабіліті порталу. Однак, якщо веб-сторінки незручні для використання, їх пошуковий потенціал різко падає. Споживачі готові користуватися сервісами, що забирають небагато часу, вимагають невеликої кількості дій і містять мінімальну кількість особливостей. Останні, як правило, становлять основні перепони пересічному користувачеві. Крім того, завантаженість простору сторінок рекламними повідомленнями, скриптами, всим тим, що зава-

жає відвідувачеві рухатися сайтом, називають «clutter» або хаотичне нагромодження [16].

Виокремимо основні характеристики, які беруться до уваги пошуковими системами при визначенні «clutter»: загальна кількість посилань, слів, зображень (не реклама); розмір, довжина, площа сторінки; загальна кількість таблиць; кількість стовпців та рядків (у таблиці); загальні рядки та стовпці; присутність «крихітного» тексту; загальна кількість кольорів; вирівнювання елементів сторінки; середня яскравість сторінки; вага сторінки (час завантаження); місце посилань.

Якісне юзабіліті має поліпшити трафік науково-інформаційного порталу. Виявляється, що оптимальний дизайн сайта стає дедалі важливішим, якщо потрібно одержати високі позиції в пошукових машинах [7]. Важливим є також HTML-код сторінок сайта, який повинен бути максимально якісним і простим. Адже якщо пошукові машини визначають некоректність змісту веб-сторінок, тоді вони не отримують високих результатів пошуку [8]. Таким чином, для порталу вкрай важливе поєднання технологічності та користувацької цінності.

Висновки. Знання особливостей алгоритмів ранжування дає змогу вчасно вжити необхідних заходів щодо оптимізації та просування науково-інформаційних порталів. Для цього необхідно:

1. Тимчасово виключити сервіс «Yandex Metrika», якщо є сумніви щодо якості ресурсу. Альтернативою на цей час може слугувати лічильник Liveinternet або будь-який інший з численних платних. Це дасть змогу не надавати Яндексю відомостей про невисокі показники веб-ресурсу. Сервіс «Yandex Metrika» може використовуватися після того, як необхідні показники досягнуть належного рівня.

2. Ретельно проаналізувати інформацію сніплету. Якщо останній виглядає недостатньо привабливим або не зовсім релевантним, краще замінити контент сторінки, на основі якого він складений. Також бажано створити кластер, що доповнює сторінки.

3. Проаналізувати дизайн і контент сайта з точки зору привабливості й корисності для відвідувача. Звернути особливу увагу на юзабіліті ресурсу, щоб мотивувати відвідувачів проводити на сайті більше часу [15].

4. Змінити вхідну сторінку запиту так, щоб вона стала дійсно на 100 % релевантною [13].

На сьогодні поведінкові критерії враховуються пошуковими системами все ще меншою мірою, ніж наочна оцінка ресурсів фахівцями та показниками PR і ТИЦ. Однак, з плином часу ситуація постійно змінюється, поведінкові критерії зазнають дедалі більшого впливу, а ранжування сайту не проходить без врахування унікальності тексту веб-сторінок.

Список використаних джерел

1. *Agosti M.* Understanding user requirements and preferences for a digital library Web portal / M. Agosti // *International Journal on Digital Libraries.* – 2010. – Vol. 11. – N 4. – P. 225–238.
2. *Brantley S., Armstrong A., Lewis K. M.* Usability testing of a customizable library web portal / S. Brantley, A. Armstrong, K. M. Lewis // *College & Research Libraries.* – 2006. – Vol. 67. – N 2. – P. 146–163.
3. *Fagan J. C.* The Suitability of Web Analytics Key Performance Indicators in the Academic Library Environment / J. C. Fagan // *The Journal of Academic Librarianship.* – 2014. – Vol. 40. – N 1. – P. 25–34.
4. *Liu S.* Engaging users : the future of academic library web sites / S. Liu // *College & Research Libraries.* – 2008. – Vol. 69. – N 1. – P. 6–27.
5. *Schön E. M., Hellmers J., Thomaschewski J.* Usability Evaluation Methods for Special Interest Internet Information Services / E. M. Schön, J. Hellmers, J. Thomaschewski // *International Journal of Interactive Multimedia and Artificial Intelligence.* – 2014. – Vol. 2. – N 6. – P. 26–32.
6. *Hellmers J.* Usability Evaluation Methods for a Scientific Internet Information Portal / J. Hellmers //

Journal of Universal Computer Science. – 2012. – Vol. 18. – N 10. – P. 1308–1322.

7. *Ашманов И., Иванов А.* Оптимизация и продвижение сайтов в поисковых системах / И. Ашманов, А. Иванов. – К. : Питер, 2008. – 400 с.
8. *Ашманов И., Иванов А.* Продвижение сайта в поисковых системах / И. Ашманов, А. Иванов. – М. : Вильямс, 2007. – 304 с.
9. *Байков В. Д.* Интернет. Поиск информации. Продвижение сайтов / В. Д. Байков. – СПб : БХВ-Петербург, 2000. – 288 с.
10. *Гусев В. С.* Аналитика веб-сайтов : web-аналитика. Использование аналитических инструментов для продвижения в Интернет / В. С. Гусев. – СПб : Диалектика, 2007. – 176 с.
11. *Наумова В. В., Платонов К. А.* Сервис вебометрического анализа структур научных сайтов / В. В. Наумова, К. А. Платонов // *Вестник ОНЗ РАН.* – 2013. – № 1.
12. *Нильсен Я.* Дизайн Web-страниц. Анализ удобства и простоты использования. 50 узлов. – М. : Вильямс, 2002. – 326 с.
13. *Севостьянов И.* Поисковая оптимизация. Практическое руководство по продвижению сайта в Интернете / И. Севостьянов; 2-е изд. – СПб : Питер, 2012. – 272 с.
14. *Ханчук А. И., Наумова В. В.* Информационное пространство Дальневосточного отделения РАН / А. И. Ханчук, В. В. Наумова // *Вестник Дальневосточного отделения РАН.* – 2009. – № 4. – С. 122–130.
15. *Шалак В.* Современный контент-анализ. Приложение в области: политологии, психологии, культурологии, экономики, рекламы. – М. : Омега-Л, 2009. – С. 118–135.
16. *Яковлев А. А.* Раскрутка и продвижение сайтов: основы, секреты, трюки. – СПб : БХВ-Петербург, 2007. – 336 с.

Стаття надійшла до редакції 2.07.2014.

UDC 004.383.4:004.774

Олена Мар'їна, Артур Струнгар

INSTRUMENTAL METHODS OF MODELING USERS' BEHAVIOR AND SCIENTIFIC INFORMATION PORTALS RANKING CRITERIA IN WEB ENVIRONMENT

The article presents the basic principles of SEO-optimization for Ranking Web Resources Search Engine using factors «behavior» guide as an example of information-analytical portal. Characterize instrumental methods of modeling user behavior. Recommendation deals with the optimization of internal research and information portals to boost the ratings of positions in the web environment.

К е у в о р д с: analytical systems, assessor, Web resource, Web site, user behavior modeling, optimization, information retrieval system, ranking research and information portals, Google, SEO, Yandex, User Experience, Usability Engineering.

УДК 004.383.4:004.774

Елена Мар'їна, Артур Струнгар

ИНСТРУМЕНТАЛЬНЫЕ МЕТОДЫ МОДЕЛИРОВАНИЯ ПОВЕДЕНИЯ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ И КРИТЕРИИ РАНЖИРОВАНИЯ НАУЧНО-ИНФОРМАЦИОННЫХ ПОРТАЛОВ В ВЕБ-ПРОСТРАНСТВЕ

В статье представлены основные принципы SEO-оптимизации по ранжированию веб-ресурсов в поисковых системах, разработанные с помощью критериев «поведения» пользователя. Охарактеризованы инструментальные методы моделирования поведения пользователей. Предлагаются рекомендации по внутренней оптимизации научно-информационных порталов для повышения рейтингов позиций в веб-среде.

К л ю ч е в ы е с л о в а: аналитические системы, ассессор, веб-ресурс, веб-сайт, моделирование поведения пользователей, оптимизация, информационно-поисковая система, ранжирование научно-информационных порталов, Google, SEO, Yandex, User Experience, Usability Engineering.

Валерий Леонов,

директор Библиотеки РАН (Санкт-Петербург)

«Голландская болезнь» российской библиографии

Рассматривая проблему «голландской болезни» применительно к российской библиотечно-информационной деятельности, автор обращает внимание на ее симптомы: вытеснение отечественных инноваций, изменчивость цен на информационные ресурсы, реструктуризация профессии, снижение качества образования. Для преодоления указанных тенденций предлагается направлять часть дохода от реализации информационной продукции не в ее воспроизводство, а в сферу науки и образования, где основой становится инновационное развитие.

К л ю ч е в ы е с л о в а: библиотечно-информационная деятельность, «голландская болезнь», заимствование технологий.

Настоящая статья продолжает рассмотрение проблем, затронутых в предыдущих публикациях автора¹. На этот раз нам хотелось бы привлечь внимание исследователей к использованию библиографических ресурсов в условиях перехода постсоветской экономики на инновационный путь развития.

Уникальность библиографии в России состоит в том, что она в высокой степени наделена разнообразными информационными ресурсами в сочетании с развитым сектором науки и образования². Вместе с тем, богатство созданных и постоянно пополняемых информационных ресурсов, как свидетельствует опыт, не может быть благом для инновационного развития библиографической деятельности. Основная проблема современной российской библиографии связана не с наличием их, а с неправильным использованием.

В экономической литературе подобное явление характеризуется непривычным для слуха термином «ресурсное проклятие», как частный случай общей концепции так называемой «голландской болезни»³. Что это такое?

¹ Леонов В. П. Библиографическая трансформация знания // Библиография. – 2005. – № 1. – С. 68–77; Леонов В. П. Эволюционный синтез библиографии // Библиография. – 2011. – № 1. – С. 20–29; Леонов В. П. Технобиблиография – новый этап развития библиографии // Библиография. – 2011. – № 3. – С. 14–18.

² По самым скромным подсчетам, совокупный фонд только крупнейших библиотек России насчитывает более 160 млн единиц хранения.

³ Ресурсное проклятие (resource curse) – неблагоприятное воздействие богатства природных ресурсов на экономический рост. «Голландская болезнь» – более широкое понятие, чем «ресурсное проклятие», поскольку

«Голландская болезнь» (Dutch disease), по определению, взятому из «Экономического словаря», представленном в Интернете, – «состояние экономики, для которого характерны два симптома. Первый – увеличение добычи и экспорта сырья. Второй – уменьшение объемов отечественного промышленного производства. При этом появление второго симптома неразрывно связано с первым. Другими словами, «голландская болезнь» – это такое состояние экономики, при котором экспорт сырья гасит развитие национальной экономики.

Условиями для проявления голландской болезни являются, во-первых, открытость экономики, во-вторых, относительно более высокая обеспеченность страны природными ресурсами. Страны, отвечающие этим условиям, как раз и испытали на себе течение «голландской болезни». Причем, они поражались симптомами этой болезни независимо от уровня своего развития и каких-то национальных особенностей экономики: от Австралии и

источником дополнительных средств может быть не только увеличение добычи или изменение конъюнктуры рынка природных ресурсов, но и иностранные кредиты или иностранная помощь. Подробнее об этом речь идет в статье В. Д. Матвеевко «Выбор технологий и экономический рост в ресурсозависимой экономике» (Экономическая наука современной России. – 2012. – № 1 (56). – С. 30–48). В ряде словарных статей по экономике приводятся следующие определения понятия «голландская болезнь»: «Болезнь голландская – деиндустриализация экономики в результате открытия нового источника природного ресурса. Ее начали называть «голландской болезнью», так как она проявилась в Голландии, после того как были открыты газовые месторождения в Северном море (Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. 6-е изд., доп. – М. : Ин-т нов. экономики, 2004. – С. 94).

Голландии (эта страна дала название болезни) до Гвианы и Замбии. Слово стало корневым для обозначения такого экономического явления, как голландская болезнь.

В итоге была выявлена удивительная и странная черта экономической жизни мира – «страны с бедными природными ресурсами превосходят по темпам развития страны с богатыми природными ресурсами»⁴.

«Ресурсное проклятие» связано с проблемой распределения финансовых средств между владельцами ресурсов для создания новых технологий. По моим наблюдениям, симптомы «голландской болезни» и «ресурсного проклятия» как ее разновидности поразили не только экономику, но и проникли в отечественную библиотечно-информационную деятельность. Библиотеками, научными центрами финансы используются сегодня не для внесения соответствующих изменений в научную деятельность профильных институтов (что способствовало бы повышению их статуса в информационном обществе), а для воспроизводства и применения уже существующих зарубежных информационных разработок. На этом фоне возникает имитация инноваций.

Приведем, взяв за основу модель В. Д. Матвеевко⁵, некоторые, на наш взгляд, типичные проявления «голландской болезни» в российской библиографии.

1. Реструктуризация профессии. Спрос на библиографию порождает профессиональные услуги одностороннего типа. Сегодня новые технологии не вторгаются в библиографическую деятельность, а занимают заранее определенные «ячейки», ибо на них имеется спрос. В результате, инвестиции в развитие научных исследований не только федерального, но и регионального уровней постоянно снижаются. Это приводит к тому, что высококвалифицированный труд библиографа все больше перемещается в односторонний сектор услуг.

2. Изменчивость цен на информационные ресурсы. Изменчивость носит направленный характер. Большие колебания цен на информационные ресурсы отражаются на стоимости услуг. В библиог-

рафии происходят качественные изменения, связанные с поиском наиболее экономичных и эффективных путей использования полученного знания при наличии массового спроса.

3. Вытеснение отечественных инноваций. Что такое инновация в библиографии сегодня? В обычном понимании это симбиоз, получаемый путем объединения библиографических ресурсов и технологий для создания информационного знания. В информационном обществе процессы внедрения и использования инноваций в самых разнообразных формах входят в повседневную жизнь рядовых людей, становятся массовым явлением. В этом смысле инновации ускоряют не историю, а нашу повседневную реальность.

В российской библиографии сформировался своего рода замкнутый круг: избыток информационных ресурсов порождает феномен ресурсозависимости. Это влечет за собой отставание в создании собственных инновационных продуктов для развития технобиблиографии. Такая ситуация дает возможность ей выйти широко на международные информационные рынки. Восполнение пробела с выходом на рынки в ряде случаев происходит за счет заимствования зарубежных разработок⁶. Существующее финансирование информационной деятельности не позволяет отечественной библиографии стать лидером в инновациях. Даже если ресурсный сектор располагает достаточными средствами для инвестиций, то возникают трудности с их сбережением из-за роста изменчивости обменного курса.

Кроме того, заимствованные западные технологии оказываются не всегда эффективными, поскольку существующие в России нормы, стандарты, правила не соответствуют этим технологиям. Самый типичный пример несоответствия – многие ныне действующие ГОСТы⁷. Данный недостаток сказывается и на деятельности отечественных производителей информационных продуктов.

⁶ См.: Михайлова Н. И. Информационное обеспечение книжного рынка: направления модернизации (на примере Москвы) // Библиография. – 2005. – № 1. – С. 3–9.

⁷ Вот одно из последних изданий, подготовленное специалистами Российской книжной палаты: Стандарты по издательскому делу / сост. А. А. Джиго, С. Ю. Калинин. 3-е изд. – М.: Экономистъ, 2004. – 623 с. В книге представлены 18 государственных стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу СИБИД, из которых 16 имеют статус межгосударственных стандартов СНГ. Можно полагать, что они в основном соответствуют международным требованиям.

⁴ Голландская болезнь [Электронный ресурс] // Экономический словарь : [сайт] / сост. Н. И. Фокин, П. Н. Фокин. – Режим доступа : <http://dictionary-economics.ru/word/%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F-%D0%B1%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B7%D0%BD%D1%8C> (23.06.2012).

⁵ Матвеевко В. Д. Выбор технологий и экономический рост в ресурсозависимой экономике ... – С. 48.

4. Снижение качества образования. Реструктуризация профессии ведет к кризису библиографического образования. Присутствие источников дополнительного дохода порождает уменьшение спроса на получение высокопрофессиональной подготовки и снижение в целом качества образования. Так «ресурсное проклятие» формирует ошибочную уверенность в завтрашнем дне.

Мы перечислили только некоторые типичные проявления «голландской болезни» в российской библиографии. Существуют ли пути ее преодоления? Будем исходить из того, что условия, в которых действуют учреждения, занимающиеся инновационной деятельностью, разные. Происходящие в них изменения также требуют новых изменений. А что, если направить существенную часть дохода

от реализации информационной продукции не в ее воспроизводство, а в сферу науки и образования? Туда, где основой становится инновационное развитие. Принципиальная возможность перейти на инновационное развитие существует, хотя на этом пути очевидны сложности. Главная из них состоит в том, что период, когда в науке и образовании были «лишние» средства, миновал. Кроме того, у лиц, занимающихся вопросами организации науки, наверное, имеются другие точки зрения на то, какие изменения влияют на результативность инновационной деятельности.

Дальнейшее обсуждение затронутой в статье темы видится в участии в ней не только библиографов и информационных технологов, но и широкого круга специалистов-практиков.

Стаття надійшла до редакції 2.07.2014.

УДК 01(470+571)«20»

Валерій Леонов

«ГОЛЛАНДСЬКА ХВОРОБА» РОСІЙСЬКОЇ БІБЛІОГРАФІЇ

Розглядаючи проблему «голландської хвороби» стосовно російської бібліотечно-інформаційної діяльності, автор статті звертає увагу на її симптоми: витіснення вітчизняних інновацій, мінливість цін на інформаційні ресурси, реструктуризація професії, зниження якості освіти. Для подолання зазначених тенденцій пропонується спрямовувати частину доходів від реалізації інформаційної продукції не в її відтворення, а у сферу науки і освіти, де інноваційний розвиток стає визначальним.

К л ю ч о в і с л о в а: бібліотечно-інформаційна діяльність, «голландська хвороба», запозичення технологій.

UDC 01(470+571)«20»

Valerii Leonov

«DUTCH DISEASE» OF RUSSIAN BIBLIOGRAPHY

Considering the problem of the 'Dutch disease' in relation to the Russian library and information activities the author draws attention to its symptoms: replacement of national innovations, price volatility for information resources, restructuring of profession and deterioration of education quality. To overcome these tendencies the author suggests depositing a part of the income from the sale of information products not in its reproduction, but in field of science and education as the basics for innovative development.

K e y w o r d s: Library and Information Activities, «Dutch disease», Borrowings of Technologies.

Людмила Гнатенко,

канд. філол. наук,
ст. наук. співробітник НБУВ

«Славянская палеографія» С. М. Кульбакіна

У статті йдеться про маловідому і малодосліджену у славистиці студію С. М. Кульбакіна «Славянская палеографія», написану в 20-х роках ХХ ст., а опубліковану лише у 2008 р. Авторка наголошує, що розвідка відомого вченого з глаголичної палеографії й до сьогодні не втратила свого значення, є однією з найкращих узагальнювальних праць з цієї проблематики, хоча й потребує сучасного науково-критичного осмислення та уточнення палеографічних даних.

К л ю ч о в і с л о в а : С. М. Кульбакін, слов'янська палеографія, І. В. Ягич, глаголичне письмо, датування.

Видатний славіст, палеограф, мовознавець, педагог Степан Михайлович Кульбакін народився 28 липня у Тифлісі (нині м. Тбілісі) у сім'ї міщанина. Закінчив Тифліську гімназію із золотою медаллю, навчався (1892–1896) на історико-філологічному факультеті Новоросійського університету в Одесі, де здобув диплом 1-го ступеня. Після закінчення вишу був залишений для написання роботи на здобуття звання професора. У цей час С. М. Кульбакін вивчає давні слов'янські глаголичні та кириличні писемні пам'ятки у бібліотеках і архівах Російської імперії. А перебуваючи в науковому відрядженні закордоном, велику увагу приділяє сучасним слов'янським мовам та їх діалектам.

З 1900 р. вчений обіймає посаду приват-доцента Новоросійського університету. 1903 р. С. Кульбакін взяв шлюб з Т. Шарахович. Мав гарну родину, в якій виховувалося троє дітей. Дружина стала для вченого і вірним другом, і помічником (вона допомагала чоловікові у написанні праць, оскільки, після перенесеної хвороби, він був частково паралізований). У 1904 р. С. Кульбакін переводиться на роботу до Харківського університету, де свого часу викладали провідні вчені, професори-філологи: І. Срезневський, М. і П. Лавровські, О. Потебня. Спочатку він працює доцентом, потім професором на кафедрі слов'янської філології (1908–1919), читає лекції на Вищих жіночих курсах (1911–1919), у Народному університеті, відкритому Харківською міською думою у 1917 р.

За кандидатське дослідження проблем, пов'язаних з глаголицею та кирилицею, С. Кульбакін був нагороджений золотою медаллю, а за магістерську дисертацію «К истории и диалектологии польско-

го языка» (1903) та докторську дисертацію «Охридская рукопись Апостола конца XII века» (1908) він отримав академічні премії імені О. Котляревського, імені М. Ахматова, а також вчений ступінь доктора філології. У 1919 р. став членом-кореспондентом Російської академії наук.

Ще з дореволюційних часів у Харківському університеті існувала досить потужна школа славістів. Її представники І. Срезневський і В. Григорович заклали основи школи славістів у Петербурзі, Казані, Одесі. С. Кульбакін був типовим представником московської лінгвістичної школи Ф. Фортунатова, свого наукового керівника. Він брав активну участь у діяльності Харківського історико-філологічного товариства. Друкувався у часописах «Славянский край», «Известия Отделения русского языка и словесности Академии наук», «Известия Петербургского благотворительного общества» та ін.

Вчений притримувався ліберально-демократичних поглядів, але політичною діяльністю не займався. Революцію 1917 р. не сприйняв. У 1919-му, після звільнення військами генерала Денікіна Харкова від більшовиків, був обраний від безпартійних гласним Харківської міської думи, проте згодом покинув місто. Його від'їзд був пов'язаний з тим, що упродовж 1917–1920 рр. у Харківському університеті постійно точилася боротьба між прихильниками російської орієнтації та українського курсу, до якого належав С. Кульбакін.

У 1920 р. вчений емігрував із сім'єю до Югославії, куди тоді поїхало багато відомих діячів науки, культури, зокрема, професор-славіст Харківського університету Л. Погодін. С. Кульбакін працює на професорських посадах у провідних універси-

татах, спочатку в Скоп'є (нині столиця Македонії), а з 1924-го – у Белграді (на той час столиця Королівства сербів, хорватів і словенців, а нині столиця Сербії), де став професором богословського факультету. Його обирають членом-кореспондентом (1921), дійсним членом Сербської Королівської академії наук (1925). Помер вчений 22 грудня 1941 р. у Белграді, похований на Новому кладовищі.

Основні праці вченого присвячено реконструкції праслов'янської та старослов'янської мов, історії сербсько-хорватської мови, історії української мови, польської акцентології та ін.

С. Кульбакін залишив значний науковий доробок, монографічні праці, підручники, посібники, статті. Він належав до провідних тогочасних дослідників старослов'янської («давньоцерковнослов'янської») мови. Працями зі старослов'янської мови вчений фактично створив самостійну наукову дисципліну [6]. Ним уперше у вітчизняному слов'янознавстві було здійснено порівняльно-історичний аналіз фонетики та морфології даної мови, результати дослідження знайшли своє відображення у ґрунтовній студії «Древнецерковнославянський язык» (російською мовою), яка була схвально сприйнята в наукових колах. Праця виходила трьома виданнями (1911, 1913, 1917), перекладалася на чеську, сербську та французьку мови. У 1915 р. була видана «Грамматика церковно-славянського языка по древнейшим памятникам» (перевідавалася у 2005 р. та 2013-му). 1929 р. у Парижі з'являється французькомовна книга, присвячена старослов'янській мові.

Учений досліджував і видавав старослов'янські пам'ятки. Ціла низка його розвідок присвячена окремим явищам слов'янських мов: «Хиландарские листки. Отрывок кирилловской письменности XI века» (1900), «Лексика Хиландарских отрывков XI века» (1901), «Спирант V в славянских языках» (1905), «Историческое развитие и современное состояние славянского языкознания» (1906), «Сербский язык» (Полтава, 2-е изд., 1917), «Охридская рукопись Апостола конца XII века» (1907), «Акцентска питања» (Београд, 1921), «Краткая сербская грамматика для русских» (2-е изд., 1922), «Кирило і Мефодій та їх діяльність» (1922), «Du classement des manuscrits dits moyen-bulgares» (Skorpje, 1923), «Палеографска и језичка испитивања о Мирослављевом јеванђељу» (Сремски Карловици, 1925), «Про мову Кирила і Мефодія» (1925), «Зредуковані в Сінайському псалтирі»

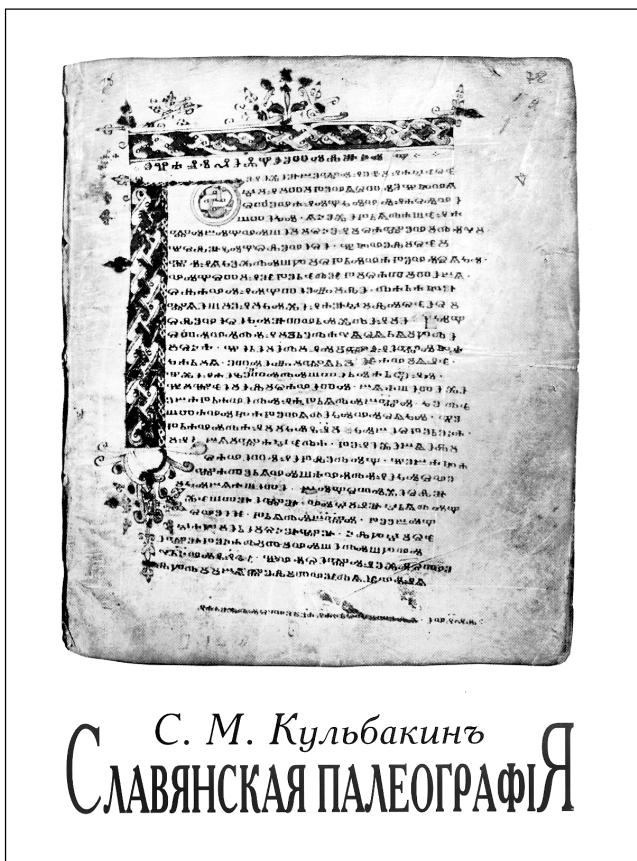
(1925), «Mluvnicka jazyka staroslavenskeho. Z rukopisu prelozil V. Havranek» (1928), «Le vieux slave» (1929), «Про лексичний склад старослов'янської мови» (1930) та ін.

Велику увагу С. Кульбакін приділяв вивченню української мови. У 1919 р. він видає монографічну студію російською мовою «Украинский язык. Краткий очерк фонетики и морфологии», в якій відстежується розвиток фонетичних, морфологічних явищ, розглядаються шляхи запозичення української лексики. Досліджуючи історію української мови, вчений виходив з того, що українська мова одна з розвинутих мов, яка має два різновиди: літературно-писемний, в основі якого лежить київсько-полтавська говірка, і діалектно-розмовний, у якому він виділяв три наріччя: південне, північне, карпатське. Ним було складено «Карту украинского языка», яка засвідчує межі поширення української мови на час написання книги. Дослідник українську мову ставив на досить високий щабель серед розвинутих слов'янських мов. Незважаючи на поширене у той час використання в славистиці терміна «малоруська мова», вчений віддавав перевагу іншому – «українська мова».

Особливе місце у творчості С. М. Кульбакіна займає розвідка «Славянская палеографія». З невідомих причин студія не була завершена вченим, однак вона й до сьогодні зберігає свою актуальність і є однією з найкращих узагальнювальних праць з цієї проблематики.

Рукописні матеріали, підготовлені автором ще у 20-х роках ХХ ст., були опубліковані лише у 2008 р. (*Кульбакинъ С. М. Славянская палеографія / С. М. Кульбакинъ ; приред. Г. Јовановић, Р. Ковачевић ; Институт за српски језик САНУ. Старословенистички одсек. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2008. – 170, 76 с. : ил. [3].*)

Підготовлене Інститутом сербської мови САНУ, за сприяння вчених Сербії і Росії, видання має непересічне значення. Рукопис опубліковано повністю й саме так, як його готував до видання автор. Зокрема, ним був підготовлений машинопис розділу з дослідження глаголичного письма. У виданні після авторського тексту розміщено статтю про життя та діяльність вченого (Г. Јовановић, с. 05–013), рецензію на монографію (А. Турілов, с. 014–026), статтю про історію написання та долю рукопису (Р. Ковачевић, с. 027–029), список праць вченого 1898–1939 (Н. Ђорђевић, с. 032–040), про дане видання (с. 041–042), особисті фото вченого та титульні аркуші з його книг.

С. Кульбакін писав студію зі слов'янської палеографії у 20-х роках ХХ ст., будучи вже відомим славістом, мовознавцем, археографом, палеографом. Свого часу він багато уваги приділяв дослідженню глаголических пам'яток, питанням походження глаголического й кирилического письма. Основою для написання палеографії став джерельний матеріал, зібраний вченим особисто упродовж 1901–1903 рр. При написанні палеографії, живучи в Сербії, вчений не мав змоги користуватися російськими книгозбірницями і залучати нові джерела, які сприяли б більш повному висвітленню палеографічного матеріалу.

Основна частина Палеографії мала складатися з розділів, присвячених дослідженню письма пам'яток, написаних глаголицею та кирилицею. Повністю були написані передмова та розділ, у якому досліджувалась глаголическа писемність до другої половини ХІІІ ст. Автором текст розділу був доведений до стадії машинописного біловика, з деякою коректурою, зробленою для німецькомовного видання. Робота над розділом, присвяченим кирилиці, була тільки розпочата (написано три з половиною рукописні сторінки), і невідомими залишаються хронологічні рамки дослідження. Її призупинення, можливо, було спричинене виходом у світ книги Є. Карського «Славянская кирил-

ловская палеография» (1928) [2], написаної на основі його попередньої праці «Очерк славянской кирилловской палеографии» (1913) [1]. Саме матеріалами останньої і користувався С. Кульбакін. До книги вчений пропонував внести також низку знімків із рукописів. Було сформовано їх список.

Опублікована «Славянская палеография» С. Кульбакіна, як наголошує у рецензії на книгу А. Турілов, є частиною його, без перебільшення, грандіозного задуму – узагальнюючої праці, присвяченої палеографії обох слов'янських систем письма: глаголиці й кирилиці. У разі його здійснення у повному обсязі, переконаний рецензент, ми мали б справу з непересічним явищем, оскільки всі існуючі авторські праці <...> розглядають лише одну із цих писемних традицій, пов'язану з південнослов'янським або зі східнослов'янським регіоном, часом обмежуючи її хронологічно [5, с. 14]. А. Турілов, відштовхуючись від сучасних наукових даних зробив уточнення і корегування окремих положень Передмови та наявного розділу. При цьому вказувалось, що «основний розділ книги, присвячений історії глаголиці, є, по суті, детальним аналізом «Глаголического письма» І. Ягича [9] <...>, своєрідною розгорнутою рецензією, написаною півтора десятиліть тому. Не зосереджуючись на питанні, хто більш точний (критик, чи той, кого критикують) стосовно датування конкретних рукописів, потрібно зауважити, що зіткнення думок, альтернативних рішень для такої складної проблеми, як хронологія глаголического письма (де до ХІ–ХІІ ст. зовсім були відсутні датовані пам'ятки, а до середини ХІІІ ст. вони обмежуються епіграфічними текстами), без сумніву, мають сприяти виробленню більш об'єктивних критеріїв» [5, с. 17].

С. Кульбакін залучив до дослідження матеріали відомих і доступних йому, за різними джерелами, 78 глаголических пам'яток. Їх датування подано за палеографічними та графіко-орфографічними ознаками. На цій основі проведено й критичний палеографічний аналіз праці І. Ягича «Глаголическое письмо». У студії використано й інші роботи І. Ягича – статті та публікації глаголических пам'яток: «Четыре критико-палеографические статьи» (1884) [8], «Памятники глаголической письменности. Мариинское четвероевангелие с примечаниями и приложениями» (1883) [7], «Guattuo evangeliorum codekx glagoliticus, olim Zographensis nune Petropolitanus» (1879) [10], «Glagolitica. Würdigung neuntdeckter Fragmente» (1890) [11] та ін.

Вчений вважав теорію грецької основи глаголиці, яка була запропонована в ті часи, «найбільш правдоподібною, як тому, що інші теорії, зокрема й теорія латинського курсиву, зовсім не переконливі в самих своїх зіставленнях, так і тому, що теорія грецького курсиву краще всіх інших відповідає загальному історико-палеографічному принципу» [3, с. 65]. І поява роботи І. Ягича була, як відзначив Кульбакін, на часі, оскільки вона дає «більш правильне визначення теорії грецького курсиву як основи глаголиці, зіставивши глаголичні накреслення в древнішій їх формі з грецькими курсивними знаками VIII, IX, X століть» [3, с. 57].

С. Кульбакін і І. Ягич по-різному підходили до періодизації глаголиці та поділу пам'яток на групи. С. Кульбакін глаголичні пам'ятки розподіляв на групи за походженням у встановлених ним хронологічних рамках, за історією розвитку глаголиці в південних слов'ян: 1) південнослов'янська глаголиця XI ст.; 2) чеська глаголиця кінця XI ст.; 3) македонська глаголиця XII ст.; 4) сербсько-хорватська глаголиця XII ст.; 5) хорватська глаголиця XII і наступних століть [3, с. 88]. При цьому він зауважував, що для вивчення руського типу глаголиці ще недостатньо зібрано матеріалу [3, с. 89]. Учений указував, що «глаголиця різних груп пам'яток, встановлених вище, не однакова за типом: одні пам'ятки писані круглою глаголицею, інші – більш або менш кутастою. Важко цю відмінність загального типу пов'язати з хронологічним групуванням пам'яток або їхньою регіональною локалізацією за одним лише винятком: пізніша хорватська глаголиця XIII і наступних століть представляє саме кутастий тип письма. І. Ягич [9, с. 121] зробив спробу подати групування глаголичних пам'яток, ґрунтуючись на різниці типу письма і водночас враховуючи древність і місце створення пам'ятки. Але цю спробу С. Кульбакін вважав невдалою [3, с. 90], що й було послідовно розглянуто вченим у процесі аналізу конкретних пам'яток.

Учений наголошував: «якщо не брати до уваги пізню хорватську глаголицю кутастого типу, то решту глаголичного матеріалу можна поділити як у Ягича, на такі групи: А. Древніший не зовсім круглий почерк письма (у межах моравсько-панонських і прилеглих до них сусідніх країн). Сюди Ягич відносить Київський Місал і Празькі уривки. В. Перехідний кутасто-круглий тип письма: Збірник Клоца. С. Цілком круглий почерк (походженням з Македонії та сусідніх країн): Ассеманієве Євангеліє, Зографське Євангеліє,

Маріїнське Євангеліє. Д. Древній не зовсім круглий почерк глаголиці (македонсько-болгарського походження): Синайський Псалтир, Синайський Євхологій ... Є. Древніший хорватський почерк глаголиці круглого або напівкруглого письма» [3, с. 90]. При цьому С. Кульбакін зазначає, «що між поданими Ягичем визначеннями типу письма («не зовсім круглий», «перехідний кутасто-круглий», «древній не зовсім круглий») неможливо провести межу». Він також зауважує, що групування Ягича відокремлює одну від іншої пам'ятку з подібними діалектними рисами, які виникли приблизно в одній області, і поєднує пам'ятки, які у цьому сенсі є досить різнорідними. Не додає воно і в хронологічному вимірі [3, с. 91].

Терміни «древніша глаголиця» і «пізніша глаголиця» вперше були запропоновані в палеографічній класифікації І. Ягичем [4, с. 62]. У сучасних дослідженнях палеографічний аналіз глаголичних рукописів ґрунтується на традиційному, встановленому І. Ягичем, розмежуванні глаголиці на кутасті і круглі глаголичні почерки.

Не вдаючись до оцінки палеографічної та графіко-орфографічної атрибуції древніх і середньовічних глаголичних пам'яток, досліджених С. Кульбакіном, І. Ягичем, необхідно відзначити, що «Славянская палеографія» С. Кульбакіна потребує сучасного науково-критичного осмислення кодикологічних, палеографічних та графіко-орфографічних даних.

І все-таки «Славянская палеографія» С. Кульбакіна, особливо, що стосується хорватської глаголиці, й до сьогодні залишається, разом із палеографією Й. Вайса (1932) [12], одним із неперевершених досягнень у галузі глаголичної палеографії. Після часу їх написання не було опубліковано ні підручника, ні іншої узагальнюючої монографічної студії з цієї проблематики.

Список використаних джерел

1. Карский Е. Ф. Очерк славянской кирилловской палеографии. Лекции, читанные в 1912–1913 акад. году / Е. Ф. Карский. – Варшава : Типогр. Варшавского учебного округа, 1913. – 211 с.
2. Карский Е. Ф. Славянская кирилловская палеография / Е. Ф. Карский. – Л. : Изд. АН ССР, 1928. – XII, 494 с.
3. Кульбакинъ С. М. Славянская палеография / С. М. Кульбакинъ ; приред. Г. Јовановић, Р. Квачевић ; Институт за српски језик САНУ. Старословенистички одсек. – Белград : Институт за српски језик САНУ, 2008. – 170, 76 с. : ил.
4. Миронова Т. Л. Хронология старославянских и

древнерусских рукописных книг X–XI вв. : [Монография] / Т. Л. Миронова. – М. : Рус. кн., 2001. – 403, [11] с. : табл., факс.

5. Турилов А. А. О «Славянской палеографии» С. М. Кульбакина / А. А. Турилов // *Кульбакинъ С. М. Славянская палеография* / С. М. Кульбакинъ ; приред. Г. Јовановић, Р. Ковачевић ; Институт за српски језик САНУ. Старословенистички одсек. – Белград : Институт за српски језик САНУ, 2008. – С. 14–26.

6. Широкопад С. Х. Кульбакин Степан Михайлович / С. Х. Широкопад // *Українська мова : Енциклопедія*. – К. : Українська енциклопедія, 2000. – С. 263.

7. Ягич И. В. Памятники глаголической письменности. Мариинское четвероевангелие с примечаниями и приложениями / И. В. Ягич. – СПб, 1883. – XX, 607 с., 2 табл.

8. Ягич И. В. Четыре критико-палеографические

статьи / И. В. Ягич : Прил. к отчету о присуждении 18-й Ломоносов. премии за 1883 год. С 3-мя литограф. табл. – СПб, 1884. – 191 с.

9. Ягич И. В. Глаголическое письмо / И. В. Ягич // *Энциклопедия славянской филологии* / Изд. отд. рус. яз. и словестности Имп. Акад. Наук, под ред. И. В. Ягича. – Вып. 3 : Графика у Славян. – СПб, 1911. – С. 51–262, табл. 36.

10. Jagić V. Guattuor evangeliorum codekx glagoliticus, olim Zographensis nune Petropolitanus / V. Jagić. – Berolini, 1879.

11. Jagić V. Glagolitica. Würdigung neuntdeckter Fragmente / V. Jagić. – *Denkschriften der Kajs. Akademie der Wissenschaften. Phil.-hist.* – Klasse, Wien, 1890. – Bd. 38, № 2. – S. 1–62.

12. Vajs J. Rukovet hlholske paleografie. Uvedeni do knjižniho pisma hlholskeho / J. Vajs. – Praga, 1933. – 242 s.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2014.

УДК 003.349:003.072 Кульбакин

Людмила Гнатенко

«СЛАВЯНСКАЯ ПАЛЕОГРАФИЯ» С. М. КУЛЬБАКИНА

Студия С. М. Кульбакина «Славянская палеография» была написана в 20-х годах XX в., а впервые издана в 2008 г. Труд автор не завершил – написал лишь предисловие, раздел по глаголической палеографии и начало раздела по кириллической палеографии.

С. М. Кульбакин писал работу по славянской палеографии, будучи уже известным славистом, языковедом, палеографом. Ученый много внимания уделял исследованию глаголических памятников и решению вопроса происхождения глаголического и кириллического письма. Для работы им были привлечены материалы 78 глаголических памятников. Раздел книги, посвященный глаголице, есть, по сути, последовательным разбором труда И. В. Ягича «Глаголическое письмо» (1911). Критический анализ труда И. В. Ягича был проведен ученым в связи с проблемой датирования давних глаголических памятников. Работа ученого с глаголической палеографии не потеряла своего значения и является одной из лучших обобщающих студий с этой проблематики.

К л ю ч е в ы е с л о в а : С. М. Кульбакин, славянская палеография, И. В. Ягич, глаголическое письмо, датировка.

UDC 003.349:003.072 Кульбакин

Liudmyla Hnatenko

S. M. KULBAKIN'S «SLAVIC PALEOGRAPHY»

A studio is presented. S. M. Kulbakin's «Славянская палеография», written in 20th of XX of century and first published only in 2008 to the year. Labour by an author was not completed a preface is written, division on glagolitic paleography and a prosecution is begun of division on cyrillic paleography. A manuscript is published fully, and because she was prepared to edition by an author, by him was the prepared typing of division for researches of glagolitic letter. In edition after authorial text given: the article about life and activity of scientist, review on a monograph, article about history of writing and fate of manuscript, list of labour of scientist of 1898-1939 pp., personal photos of scientist and title folias from his books.

S. M. Kulbakin wrote a studio on Slavic paleography being already the known slavist, linguist, paleographer. A much attention much attention to research of glagolitic monuments and decision of question of origin of glagolitic and cyrillic letter. For work materials of 78 glagolitic monuments were attracted them. Division of book, sanctified to glagolitic, is, as it marks in the review of A. A. Turilov, by the successive analysis of labour of I. V. Jagicha «Glagolitic letter» (1911). Walkthrough of labour of I. V. Jagicha was conducted by scientist in connection with the problem of dating of old r glagolitic monuments. Work of scientist from glagolitic paleography did not lose the value and is one of the best summarizing studios with it She became accessible to the scientists only after edition and needs modern scientific critical comprehension and clarification of codicology, palaeography, graphic arts and orthographic data. This edition remains not popular in slavic studies.

К е y w o r d s : S. M. Kulbakin, Slavic paleography, V. Jagich, Glagolitic letter, dating.

УДК 002.(100)«19»:027.021(477-25)Шевченко

Оксана Супронюк,

канд. філол. наук, старш. наук. співробітник НБУВ

Еміграційне шевченкознавство ХХ ст. (за матеріалами відділу зарубіжної україніки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського)

У статті аналізуються видання шевченкіани, які з'явилися за межами материкової України впродовж ХХ ст. в Польщі, Чехословаччині, США, Росії, Англії, Франції, Німеччині, Австралії, Іспанії, Голландії і зберігаються у відділі зарубіжної україніки НБУВ.

К л ю ч о в і с л о в а : українська діаспора, зарубіжна україніка, еміграційне шевченкознавство, НТШ, ВУАН, ВЗУ НБУВ.

Під час урочистостей з нагоди 200-річного ювілею Т. Шевченка підбиваються підсумки шевченкознавчих досліджень різних напрямів. У даному контексті невід'ємною складовою цього творчого надбання є частина шевченкознавства, яка створювалася в українській діаспорі. Вільна від ідеологічних заборон «чужа земля» була, до здобуття Україною незалежності, притулком для вивчення творчої спадщини поета [1; 2].

Книги, зібрані у відділі зарубіжної україніки (далі – ВЗУ) Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ), дають змогу з більшою повнотою уявити картину зародження і розвитку шевченкознавства в українській діаспорі.

Насамперед, у фондах відділу зберігається багато цінних видань, що з'явилися під грифом Наукового товариства ім. Шевченка (далі – НТШ) – фактично української національної академії наук. Це була перша у вітчизняній історії установа,

яка, сповідуючи Шевченкові ідеї служіння Україні, присвоїла собі його ім'я (початкова назва інституції – Товариство ім. Шевченка). З 1892 р. стали виходити як наукове видання «Записки НТШ». Вони об'єднали широкі кола українських і чужоземних співробітників й стали репрезентативним органом не тільки НТШ, а й усієї української науки. Із серії «Записки НТШ» у відділі зберігається велика кількість шевченкознавчих досліджень.

Серед найстаріших, цінних видань, що зберігаються у ВЗУ, слід відзначити статті, доповіді С. Смаль-Стоцького «Ідеї Шевченкової творчості» («Читано на святочних зборах членів НТШ у Львові 10 марта 1914». – Львів, 1914) та В. Щурата «Літературно-наукові дезидерати для ювілейного обходу сотих роковин уродження Тараса Шевченка» («Читано на засіданні Язикової комісії НТШ у Львові». – Львів, 1910). Вони збереглися у книжковій колекції Українського народного Дому в Торонто (у

ВЗУ), яка була перевезена з Канади до Києва і подарована НБУВ на початку 1990-х рр. [3].

Із сучасних шевченкознавчих раритетів особливо увагу привертає унікальне 4-томне видання, обсягом понад 3200 с., – Конкорданція поетичних творів Тараса Шевченка / упоряд. О. Ільницький, Ю. Гавриш. В 4-х т. – Торонто, 2001. – (НТШ в Америці, КІУС), що побачило світ завдяки співпраці двох поважних наукових інституцій: НТШ в Америці та видавництва Канадського інституту українських студій (КІУС) при Альбертському університеті в Едмонтоні. Це повний азбучний покажчик усіх слів, які з'являються в україномовних та російськомовних поезіях Шевченка.

Видання Конкорданції – важлива подія не лише в галузі шевченкознавства, але в усій сфері українознавчих студій, оскільки це перше і єдине українське видання такого типу. Воно дає змогу дослідникам легко й швидко знаходити кожне вживане поетом у його віршах слово, перевіряти контекст, в якому воно з'являється, і, таким чином, досліджувати нюанси значень, синтаксичні та граматичні структури, а також головні теми й мотиви Шевченкових творів. Видання систематизує не лише слова остаточних (канонічних) текстів Шевченка, а й різних їхніх варіантів.

Видатною віхою у шевченкознавстві є два томи збірника «Світи Тараса Шевченка», видані НТШ, які стали ґрунтовними підсумковими шевченкознавчими працями останніх десятиріч ХХ ст. [4, 5]. До авторського колективу видання увійшли науковці діаспори і материкової України. Обидва томи збірника демонструють широкий спектр інтерпретаційних стратегій, де співдіють як традиційні, так і модерні методологічні підходи, а присутність різних поколінь засвідчує тяглість і спадкоємність традиції шевченкознавчих досліджень, що постійно оновлюється. У виданні, зокрема, зазначається, що з плином часу не зникає велика різноманітність поглядів, думок та інтерпретацій творчості Шевченка. «Навпаки, цей плюралізм поглядів та зацікавлень набирає щораз ширшого діапазону, що й доказує, що літературознавці ніколи не вичерпають (парафразовуючи слова Ярослава Розумного) цієї Шевченкової криниці, яка є одвічним джерелом оновлення українського духу» [4, с. VII].

У 1920-ті рр. в радянській Україні шевченкознавство стало провідною галуззю академічної гуманітарної науки. Працював, створений у Харкові, Інститут Т. Шевченка, з якого виріс Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. На істо-

рично-філологічному відділенні ВУАН існувала шевченкознавча кафедра, яка під керівництвом академіка С. Єфремова видала блискучі за своїм науковим і археографічним рівнем два томи Шевченкового щоденника і листів. До видання долучалися видатні дослідники – О. Новицький, М. Могиланський, П. Филипович, В. Міяковський та ін. На жаль, кінець українізації в радянській Україні означав і завершення наукового шевченкознавства. На великого поета стали дивитися крізь окуляри вульгаризаторства: він став «революціонером-демократом», трибуном соціальної революції, ворогом капіталізму.

Після розгрому української науки на материковій Україні у 1930-х рр. центр шевченкознавчих студій перемістився до Східної Галичини, в Польщу, Чехословаччину, де зосереджувалася українська діаспора й велось жваве наукове й культурно-мистецьке життя. Перед Другою світовою війною і під час неї велика кількість українських митців, науковців опинилася у місцях тимчасового перебування (таборах для переміщених осіб Ді-Пі) у багатьох країнах Європи. Тут вони гуртувалися у наукові товариства й культурно-мистецькі об'єднання. Саме тоді шевченкознавці об'єдналися для підготовки багатотомного зібрання творів Шевченка за редакцією найавторитетнішого на той час текстолога Павла Зайцева. Основна робота велася у Варшаві, на базі Українського наукового інституту [6]. Шістнадцятитомне «Повне видання творів» за редакцією П. Зайцева, підготовлене упродовж 1934–1939 рр., стало першим повним виданням поетичної і прозової спадщини Т. Шевченка. Друга світова війна не дала змоги реалізувати цей проект повністю. Із запланованих 16 томів вийшло лише 13. Однак це було найбільше досягнення наукового шевченкознавства 1930-х рр. Видання містило цінні коментарі Л. Білецького, І. Брика, Вол. Дорошенка, Д. Дорошенка, Б. Лепкого, О. Лотоцького, Є. Маланюка, С. Сірополка, Р. Смаль-Стоцького, Д. Чижевського та ін.

Керівникові цього проекту, Павлу Зайцеву, належить авторство фундаментальної біографії Т. Шевченка «Життя Тараса Шевченка». Вона побачила світ у Львові 1939 р., саме в той час, коли туди ввійшли радянські війська. Незброшуровані аркуші були конфісковані. Авторський коректурний примірник залишився лежати на складі друкарні НТШ. Збереглося лише кілька примірників книги, які потрапляли в поле зору дослідників-шевченкознавців у подальшому. Видали книгу набагато пізніше, у 1955-му – завдяки зусиллям НТШ у

США і Європі. Монографію П. Зайцева частково використала російська письменниця вірменського походження М.Шагініян. Вона написала ґрунтовну творчу біографію Т. Шевченка («Шевченко». М., 1941), яка стала віхою в осмисленні його життя і творчості. Свою роботу дослідниця завершила після того, як здійснила подорож шевченківськими місцями України. Велика увага у книзі приділена проблемам естетики й поетики Шевченка та характеристикі його мистецької спадщини.

Англomовний переклад Ю. Луцьким книги Павла Зайцева першим познайомив з життям і творчістю видатного українця західного читача (*Zaitsev Pavlo. Taras Shevchenko: A life / Ed., abridged a. transl. with an introd. by G.N. Luckyj . – Toronto, 1988*).

До 100-річчя від дня народження Т. Шевченка варшавське «Повне видання творів Т. Шевченка» було перевидане в 14 томах у США (як друге переглянуте й значно доповнене видання) у видавництві Миколи Денисюка (Чикаго, 1959–1961). Воно містило додаткові коментарі, наукові статті, підготовлені Б. Кравцівим, Є.-Ю. Пеленським, Т. Осмачкою, Д. Антоновичем, а також шевченкознавчі праці П. Куліша, І. Франка, М. Грушевського, С. Єфремова та ін. У 14-му томі цього видання з'явився значно доповнений, порівняно з варшавським виданням, «Покажчик видань шевченкових творів: першодруки й окремі видання та спис літератури про них», підготовлений Вол. Дорошенком. Бібліографічна шевченкіана зафіксувала усі публікації, заборонені в Україні; вибрані твори поета; «Кобзарі», видані у всьому світі. Я. Рудницький назвав цей покажчик «шедевром точності, науковості й синтезу» [7].

Післявоєнний період був позначений масовим переїздом української інтелігенції з таборів для переміщених осіб у Європі та Австралії на поселення до Канади, США, почасти у Бразилію і Аргентину. Це значно пожвавило культурну та наукову діяльність українських емігрантів. Наприклад, після того як до США виїхали Вол. Дорошенко, В. Міяковський, О. Оглоблин, Д. Дорошенко, там засновується Українська Вільна Академія наук (УВАН), яка продовжила кращі традиції шевченкознавства, закладені Всеукраїнською академією наук у 1920-ті рр. Одне з перших видань УВАН – збірник «Шевченко та його доба: праці шевченківської конференції 1946 року» (Аугсбург, 1947) вийшов незначним накладом, на правах рукопису, циклостилем. Він є дуже цінним і рідкісним виданням. Такої ж ваги є брошура «Ав-

тограф Шевченка 1860 року», де опубліковано автографи чотирьох поетичних творів Т. Шевченка, передані родиною відомого шевченкознавця до Музею-Архіву УВАН у США.

У 1952 р. до шевченківської конференції УВАН вийшов перший випуск річника «Шевченко». Всього було надруковано 10 річників, які стали одним з найбільш авторитетних видань, присвячених Шевченкові у вільному світі (виходили вони у Нью-Йорку, США). Всі ці видання наявні у ВЗУ НБУВ. Важливими складовими поданої в них інформації є бібліографічна та книгознавча. Що важливо, річники мали постійні розділи: 1) вступна стаття; 2) дослідчі праці; 3) публікація нових матеріалів; 4) Шевченкіана за минулий рік: бібліографія окремих видань; журнальних і газетних статей за попередній рік; 5) хроніка. За словами О. Федорука, «жодне еміграційне видання не подало так багато нових матеріалів про Шевченка та його оточення, як ці річники, невеликі за обсягом (від 32 до 64 сторінок)» [8, с. 339].

Варто звернути увагу на найважливіші джерельні книгознавчі публікації у Річниках: Д. Чижевського «Книга, що була в руках Шевченка та Куліша» (Річник 1), де йшлося про книгу «Малороссийские песни» 1827 р., видану М. Максимовичем, з помітками Шевченка і Куліша, яка збереглася в бібліотеці Гарвардського університету; В. Дорошенка «Рукописний ілюстрований «Кобзар» 1844 року» (Річник 5) про долю рукописного «Кобзаря» з ілюстраціями Я. Де Бальмена і М. Бацилова; В. Міяковського «Унікальний «Кобзар» 1860 року з власноручними поправками Шевченка» (Річник 10) [9].

Підбиваючи підсумки 15-річної роботи Інституту шевченкознавства УВАН, В. Міяковський писав: «В новому світі перед українськими науковцями постала проблема: що можна зробити в галузі шевченкознавства при відсутності оригіналів шевченкової творчості, архівних джерел, а навіть і друкованих матеріалів. Все ж діяльність була можлива по таких напрямках: іманентне вивчення Шевченка, інтерпретація його творів; виявлення художніх засобів і малярських прийомів, аналіз його мови; розшуки в книжкових фондах західного світу матеріалів, допоміжних до вивчення Шевченка, виявлення і бібліографування усіх слідів у чужоземних мовах знайомства західного світу з Шевченком – згадок про нього в пресі, чужомовних статей та перекладів його творів на інші мови; реєстрування і критична оцінка сучасної літератури про Шевченка, особливо тієї, що виходила

в радянській Україні. До цього переліку слід додати ще одне важливе завдання, яке виконували науковці української діаспори – це популяризація творчості Шевченка, його постаті, як символічного уособлення волелюбного українського народу» [8, с. 334].

Особливо вагомим внеском УВАН у шевченкознавство є випуск 1962 р. великого англomовного збірника «Taras Sevčenko. 1814–1861: A Symposium» під редакцією Ю. Шевельова і В. Міяковського у провідному славистичному видавництві Мутона в Гаазі (Голландія). Це перше в англomовній славистичній літературі ґрунтовне видання в галузі шевченкознавства, куди ввійшли статті В. Міяковського, М. Шлемкевича, В. Петрова, Ю. Шевельова, П. Зайцева, Д. Горняткевича, Ю. Лавріненка, П. Одарченка. Видане з нагоди сторіччя смерті Шевченка воно підбивало підсумки розвитку зарубіжного шевченкознавства і певною мірою окреслювало шляхи подальших студій. Видання сприяло піднесенню статусу української науки в англomовному світі.

Згодом, протягом 1961–1964 рр., українські науковці, громадські діячі діаспори багато зробили для того, щоб ім'я Шевченка ввести до пантеону найбільших поетів слов'янського світу й усього людства. Саме завдяки їх зусиллям 1964 р. у Вашингтоні урочисто відкрили пам'ятник Т. Шевченкові, виконаний скульптором Леонідом Молодожанином [8].

Невдовзі за сприяння УВАН у США з'явилася книжка Вадима Павловського «Шевченко в пам'ятниках: 1861–1964» (Нью-Йорк, 1966), яка зафіксувала історію проєктованих і поставлених пам'ятників поетові в Україні і поза нею, що фактично демонструє вплив великого Кобзаря на історію культури цілого пошевченківського століття.

Плідна шевченкознавча праця УВАН у США значною мірою забезпечувалася багатими бібліотекою та архівом, які були створені стараннями, насамперед, В. Міяковського. У їх фондах вдалося зібрати одну з найкращих українознавчих колекцій діаспори. Музей-архів ім. Д. Антоновича упродовж свого існування постійно поповнювався шевченківськими матеріалами, зокрема автографами Шевченка. Так, вже в 1990-х рр. до УВАН надійшла унікальна збірка шевченківських раритетів, основу якої становили експонати, вивезені німцями під час війни з Будинку-музею Шевченка на Козиному болоті у Києві. Частина їх зумів розшукати колишній працівник музею Андрій Тере-

щенко. Завдяки зусиллям подружжя Терещенків ця колекція не тільки збереглася до наших днів, а й поповнилася низкою інших раритетів. 2007 р. її було повернуто до України (нині зберігається в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України) [10].

У 1981 р. зародилася традиція Щорічних шевченківських конференцій, спільно спонсорованих НТШ, УВАН у США та Українським науковим інститутом Гарвардського університету (УНІГУ). Вони відбувалися у Нью-Йорку в будинку НТШ. Спочатку до них долучалися лише науковці з діаспори – з США, Канади, Австралії, Західної Європи. Але вже з 1989 р. у зібраннях активну участь брали науковці з України. У другому томі збірника «Світи Тараса Шевченка» опубліковано програми шевченківських наукових конференцій у Нью-Йорку (1991–1999) [5].

Найпопулярнішою з книг Т. Шевченка безумовно є «Кобзар». «Вихід його, – писав І. Франко – це подія в історії української літератури... Ця маленька книжечка відкрила немов нове світло, вирвалася як джерело чистої, холодної води, засіяла невідомою досі в українському письменстві ясністю, простотою і поетичною грацією вислову». Історія її видання може бути темою окремого дослідження.

Перше найповніше на той час видання «Кобзаря» підготував Василь Доманицький 1907 р. у Петербурзі. Він перевіряв за рукописами та публікаціями значну частину поетичних творів Шевченка. Це видання довгий час залишалося взірцем для наступних перевидань віршів поета. У ВЗУ зберігається цінне дослідження Віктора Доманицького (брата Василя Доманицького) «Тарас Шевченко: Синтетично-націологічні студії його життя і творчості. З 4-ма автопортретами Шевченка та 27 малюнками» (Чикаго, Іллінойс, 1961). – (Бібліотека націологічної літератури; Вип. 2).

До раритетів Шевченкіани ВЗУ належить «Кобзар» з ілюстраціями П. В. Носка – книга з незвичайною долею. Він вийшов у київському видавництві «Сяйво» 1927 р. Згодом весь його наклад був знищений, оскільки художника репресували. У наш час це рідкісне видання вдалося відновити з розшуканого примірника, який зберігся у бібліотеці ім. С. Петлюри в Парижі. У 2003 р. коштом меценатів діаспори Я. і Є. Гуцуляків було виготовлено новий наклад цієї книги.

Ярослав Рудницький підготував книгу «Чигиринський Кобзар і Гайдамаки 1844–1944» (Грефенгайнхен: Видавництво Р. Геррозе. 1945. – (Ук-

раїнська бібліотека). Видання вийшло накладом 348 примірників. Воно було приурочене до 100-річчя виходу «Чигиринського Кобзаря» – другого видання «Кобзаря» Шевченка.

У вступній статті Я. Рудницьким розкрито історію появи «Чигиринського Кобзаря». У 1843 р. книгар І. Лисенков купив літературні права на видання «Кобзаря» 1840 р. і поеми «Гайдамаки». Було здійснено передрук із незначними змінами «Кобзаря» 1840 р. і приброшувано до нього нерозпродані примірники поеми «Гайдамаки» (1841). І. Лисенков опрацював ці два твори разом і у 1844 р. видав їх у друкарні Х. Гінце під назвою «Чигиринський Кобзарь и Гайдамаки. Две поэмы на малороссийском языке Т. Г. Шевченко. Новое издание. С картинкою. Санктпетербург 1844 г.». Хоча ця книга рясніла помилками, вона, як перше безцензурне видання, відіграла важливу роль у популяризації творів українського поета.

Одним з раритетів ВЗУ є чотиритомний «Кобзар», упорядкований Леонідом Білецьким. Це найбільше досягнення УВАН першої половини 1950-х рр. Його видало Канадське відділення УВАН у Вінніпезі спільно з Видавничою спілкою «Тризуб» при «Українським Голосі». Ініціаторами видання виступили відомі канадські (українського походження) громадські й культурні діячі – Ольга і Петро Войценко. За словами Л. Білецького, це видання вийшло у новому редакційному і критично-естетичному опрацюванні. Було застосовано нетрадиційний підхід до упорядкування текстів. Усі матеріали Білецький звиряв за першою редакцією – опублікованою або рукописною, – а самі тексти згрупував за альбомами і циклами, уклавши їх у чотири основні періоди життя і творчості поета, яким відповідали чотири томи (альбомний принцип розташування текстів застосовував у варшавському виданні творів Шевченка і Павло Зайцев). Всі тексти у цьому виданні супроводжуються розлогіми статтями-поясненнями самого Л. Білецького. Для еміграційних видань це цілком прийнятний варіант, адже укладач був відірваний від архівних джерел текстів Шевченка, а науково-критичне видання за першодруками, або за першими біловими редакціями має таке ж право на існування, як і «за останньою волею автора». «Кобзар» Л. Білецького побачив світ під грифом Інституту шевченкознавства УВАН у Канаді як перше число його шевченкознавчих праць.

Багато років свого життя присвятив вивченню творчості Тараса Шевченка Богдан Лепкий [11]. Він підготував і видав дуже вагомe в історії шев-

ченкознавства 5-томне «Повне видання творів Т. Шевченка» (Київ; Ляйпціг, 1919–1920), з ґрунтовними коментарями.

До речі, саме у Ляйпцігу 1859 р. побачило світ перше зарубіжне (за межами Російської імперії) видання творів Т. Шевченка «Новые стихотворения Пушкина и Шевченки» (з ініціативи П. Куліша). Дослідженню появи першого зарубіжного шевченківського видання та встановленню ініціатора цієї ідеї присвячено книгу Я. Рудницького «Шевченкіяна на заході: перше видання Шевченка на заході. З нагоди сторіччя: 1859–1959» (Вінніпег, 1959).

У перші десятиліття ХХ ст. під редакцією Богдана Лепкого у Німеччині друкувалось не одне видання Т. Шевченка.

Справа у тому, що у 1920-х рр. Німеччина, зокрема Берлін, стала справжнім центром культурного життя української діаспори (після Першої світової війни туди виїхали десятки тисяч українців). З 1918 р. тут діяло Німецько-Українське Товариство, працювали видавництва, зокрема – «Українське слово» (1921–1926), яке, крім газети такої ж назви (1921–1923) та журналу «Літопис політики і письменства» (1923–1924), видало понад 50 книжок з серії «Бібліотека «Українського Слова» (1921–1926). В оголошенні від видавництва (на форзацах його книжкових видань) зазначалося, що головною його метою є надати максимум інформації у найбільш дешевих і доступних для широкого загалу книжкових виданнях. Видавництво також бажає допомогти сучасним українським вченим і письменникам з друком їх як наукових, так і літературних творів, давши тим самим їм матеріальні засоби для продовження їхньої праці.

У ВЗУ зберігається ціла низка книг із серії «Бібліотека «Українського Слова». Зокрема, це: Т. Шевченко. Повісти. – Т. 1: Артист. Музика / під ред. Б. Лепкого. – Берлін, 1922. – 244 с.; Т. 2: Повісти: Наймичка. Варнак. Близнята / під ред. Б. Лепкого. – Берлін, 1922. – 324 с.

Заслуговує на увагу узагальнююча праця Б. Лепкого «Про життя і творчість Тараса Шевченка», яка є передруком передмови до 5-томного «Повного видання творів Шевченка» Б. Лепкого. У 1989 р. українці Австралії перевидали її з нагоди 175-річчя від дня народження Т. Шевченка. У фондах відділу також зберігається дуже цінне й рідкісне видання Б. Лепкого «Шевченко про мистецтво» (Зальцведель, 1920. – 3 друкарні Спілки визволення України), в якій автор не погоджується з думкою деяких дослідників про те, що Шевченко був

неосвіченою людиною. Він, подаючи етюди-думки великого Кобзаря про мистецтво, розкриває засоби здобування знань Шевченком, рівень його інтелекту, масштаб світобачення, енергію його думки на фоні таких освічених особистостей, як Пушкін, Байрон, Міцкевич. Б. Лепкий переконливо доводить, що Шевченко стояв на рівні з найосвіченішими людьми своєї епохи.

Варто відзначити і «Кобзар Тараса Шевченка», виданий 1918 р. за редакцією і з передмовою Б. Лепкого у Вінніпезі. Книга вийшла у серії «Народна бібліотека» друкарні Канадської Видавничої Спільноти під опікою товариства «Просвіта». Особливістю цього видання є те, що воно містить коментарі – «Деякі пояснення до «Гайдамаків». Цей твір Шевченка Б. Лепкий виокремив як найбільш важливий для українського читача Канади перших десятиліть ХХ ст.

Особливий інтерес становлять зарубіжні дослідження, присвячені релігійності Т. Шевченка. В радянській Україні такі розвідки заборонялися. Ці роботи були значною мірою реакцією на твердження радянських шевченкознавців про антирелігійний характер творчості поета. Серед них слід назвати книгу Д. Бучинського «Християнсько-філософська думка Тараса Г. Шевченка» (Мадрид; Лондон, 1962. – Союз українців у Великій Британії). Автор аналізує християнсько-філософські погляди Шевченка, зокрема його євангельську філософію та ін. До цієї ж проблематики звертаються Іларіон (Митрополит) у своїй праці «Релігійність Тараса Шевченка: Ювілейне вид. з приводу 150-ліття з дня народження Тараса Шевченка (1814–1964)» (Вінніпег, 1964), Ю. Бойко «Шевченко і релігія» (у книзі «Вибране». Т. 1. – Мюнхен, 1971), Л. Білецький «Віруючий Шевченко» (Вінніпег: Накладом УВАН. – 1949. – (Література/УВАН; ч. 2). Тема релігійності Шевченка у працях еміграційних вчених досліджувалася, як правило, у тісному зв'язку з етикою поета. Розглядалася еволюція морально-етичних поглядів Шевченка (його осуд панської сваволі, розпусти, зневаги до людини, так само як і осуд розбишацького життя), прагнення поета збагнути першопричину зла, гріха, помсти. Богоборчі мотиви в поезії Т. Шевченка, як зазначали фахівці, спрямовані не проти Бога, а проти «мовчання небес», вони полягають «в трагічному почутті роздвоєності між Богом гніву і Богом любові, між свідомістю розладу в моральному світопорядку і вірою в добро і правду» [12, с. 516]. А над усім домінуючий у творчості Кобзаря заклик: стверджувати у житті засади християнської моралі.

Значна кількість шевченкознавчих студій побачила світ під грифом Канадського Інституту українських студій (КІУСу), однієї з провідних наукових українознавчих інституцій світу. Серед фундаментальних праць виданих ним, назовимо, насамперед, книгу «Shevchenko and the Critics 1861–1980» (Toronto; Buffalo; London, [1980]), підготовлену за редакцією Джорджа Луцького, з передмовою Богдана Рубчака. Ця антологія критичної думки про Шевченка висвітлює рецепцію його життя і творчості в роботах критиків різних ідеологій ХІХ–ХХ ст., – марксистів, соціалістів, націоналістів. Серед них П. Куліш, М. Драгоманов, В. Антонович, І. Франко. Б. Грінченко, М. Євшан, А. Річицький, С. Єфремов, Д. Чижевський та ін. Книга була задумана як університетський підручник з метою звернути увагу англомовного студента на найважливіші шевченкознавчі праці від часу смерті поета. Нині без неї не обходиться жоден курс української літератури в університетах англомовного світу.

У Франції заходами НТШ було видано бібліографічний довідник «Шевченкіана в бібліотеках Парижу» (уклав А. Жуковський. – Париж, 1961). Він став першою спробою зібрати Шевченкіану в бібліотеках Парижа і в бібліотеці НТШ в Сарселі. До французької шевченкіани, яка представлена у ВЗУ, також належать видання: Ф. Крушинського «Тарас Шевченко – незримий вождь України» (Париж: Видання «Української визвольної бібліотеки», 1934); І. Борщака «Шевченко у Франції: Нарис із історії французько-українських взаємин» (Львів, 1933. – НТШ. Праці комісії шевченкознавства. Вип. 2); Т. Шевченко. «Вибраний Кобзар» (ред., передм. й примітки І. Борщака [Париж: Франко-українське видавництво, 1947]); Збірник Taras Shevchenko 1814–1861: sa vie et son oeuvre / К. Uhryn, А. Joukovsk». (Paris, 1964) за редакцією К. Угрини і А. Жуковського, куди увійшли статті про життя і творчість Шевченка, а також переклади його поезій французькою мовою.

Книга відомого літературознавця, культуролога, правозахисника Леоніда Плюща «Екзод Тараса Шевченка навколо «Москалевої криниці» (Едмонтон, 1986) належить до модерного шевченкознавства. Сам автор вважав себе не літературознавцем чи мовознавцем, а лише працівником даного цеху, з поглядом на літературу з точки зору кібернетики, семіотики і міфознавства.

Ю. Шевельов у передмові до книги відзначає, що в дослідженні Л. Плюща є дві провідні мети – збагнути своєрідність поетичного й духового світу

Шевченка та виявити його міфологічні першооснови. Шевельов побачив у даному аналізі сліди тартуської школи структуралізму, а також елементи юнганства, леві-стросіанства, психоаналізу. У свій час ця книга зробила прорив у шевченкознавстві, запропонувавши інструментарій для подальших філологічних та структуралістичних досліджень. Це, по-суті, інтерпретація творчості Шевченка крізь призму міфологізму. Л. Плющ абсолютизує етичну категорію добра і зла, зводить персонажів до рівня алегорій, до паралелей з героями слов'янської міфології. Він – один із перших, хто намагається «розбронзувати» поета, бо ж, як зазначає Ю. Шевельов, в Україні «від тридцятих років, уже півсторіччя, над шевченкознавством тяжить гніт прескриптивної цензури, і усім накинений зфальшований російсько-великодержавно-іконописний обов'язковий образ Шевченка, що не має нічого спільного з справжнім Тарасом Шевченком». Книга Л. Плюща, за словами дослідника, «приносить не тільки нові погляди і тим збуджує живу думку, але й – у багатьох випадках <...> вона показує нам принаймні деякі дуже істотні риси Шевченка-письменника й людини, яких ми досі як слід не знали» [13, с. 7–8].

Лінію модерних шевченкознавчих праць продовжив гарвардський вчений Григорій Грабович, автор багатьох цікавих, новаторських студій з даної тематики. У своїй книзі «Шевченко як міфотворець. Семантика символів у творчості поета» (К., 1991) американський дослідник з позицій психоаналізу і структуралізму розглядає міф як фундаментальний код Шевченкової поезії (на трьох рівнях – особистому, родинному і громадському) і як один з найглибших чинників символізму поета. На думку Г. Грабовича, в поезії Т. Шевченка закодовано селянський, козацький і біблійний світи, а географічно-історичні символи – Суботів, Переяслав, Холодний Яр та інші – піднесено до рівня національних святинь [14]. Як пише Т. Гундорова, «оригінальність шевченкознавчої методології Грабовича полягає передусім у тому, що він удався до аналізу символічної реальності й звернув увагу на кодифіковану мову, яка властива романтизму загалом і Шевченковому поетичному генію зокрема, а також на те, що поетова індивідуальність є художньо та історично системною, яка потребує розшифрування» [15, с. 154].

Подібні дослідження, вважає Ю. Шевельов, виводять шевченкознавство з зціпеніння, подають новий образ поета, порушують дискусію, борються з думок, змагання концепцій. «Вони роблять

шевченкознавство і самого Шевченка знову живими, сучасними нам, контрверсійними» [13, с. 8].

М. Ільницький у своїй ґрунтовній статті, присвяченій історії шевченкознавства, назвав шлях Кобзаря «двоколійним», тобто таким, що йшов у вітчизняному і зарубіжному вимірах. На думку дослідника, це не був шлях суцільного протистояння. «Еміграційні вчені цінували праці М. Зерова, Є. Кирилюка. О. Білецького (П.Зайцев тексти «Повного видання творів Тараса Шевченка» подавав за радянськими виданнями, через відсутність доступу до першоджерел), а вчені материкової України знали праці П. Зайцева, В. Сімовича, Д. Чижевського, Л. Білецького, й часто полеміка була своєрідним способом популяризації імен. Тільки вивчення «взаємообміну ідей, підходів, полеміки і взаємопідтримки (коли з'являлася така можливість) на тлі драматичної історії українського народу, – відзначає М. Ільницький, – дає можливість створити загальну картину розвитку досліджень творчості великого українського поета. Сьогодні завдання полягає у тому, щоб віднести суто ідеологічні та політичні мотиви розбіжностей і творити єдину науку під назвою шевченкознавство» [12, с. 528–529].

Вагомою складовою шевченкіани ВЗУ є матеріали з даної тематики, надруковані в журналах української діаспори. Насамперед, це публікації в таких часописах, як «Вісник Союзу визволення України» (Відень), «Нова Україна» (Прага; Берлін); «Київ», «Українська книга» (Філадельфія), «Нові дні» (Торонто), «Україна» (Париж); «Листи до приятелів» (Нью-Йорк; Торонто), «Сучасність» (Мюнхен), «Визвольний шлях» (Лондон), «Дукля» (Пряшів, Словаччина) та ін. Але характеристика і оцінка шевченкіани в періодиці діаспори – це тема окремого дослідження.

Про внесок еміграційних видавництв у популяризацію і розповсюдження творів Т. Шевченка багато писав Я. Рудницький. Він відзначав, що ці інституції «відіграли визначну роль в піднесенні національної свідомості мас в Україні й оживили ідею будови «власної хати», якої візію поставив землякам «В Україні і не в Україні суцям» Пророк-Геній української нації» [7, с. 5–7].

Шевченкіана діаспори, що зберігається у ВЗУ НБУВ, і якої, зважаючи на обсяги даної публікації, вдалося торкнутися лише фрагментарно, є однією зі складових, що слугуватиме у перспективі створенню повної картини розвитку історії шевченкознавства як міждисциплінарної наукової галузі. Шевченкіана ВЗУ є однією з найцінніших частин

фонду відділу. У 2012–2013 рр. були створені цифрові копії цього зібрання з метою збереження старих, пошкоджених паперових носіїв, та надання електронних інформаційних послуг віддаленим користувачам НБУВ.

Список використаних джерел

1. Антохій М. Шевченкознавство // Енциклопедія українознавства. – Париж; Нью-Йорк, 1984. – Т. 10. – С. 3826.
2. Шевельов Ю. Слово на відкритті Шостої шевченкознавчої конференції // Світи Тараса Шевченка. – Нью-Йорк; Львів, 2001. – Т. 2. – С. 9.
3. Супронюк О. К. Книжкове зібрання «Товариства Український народний дім у Торонто» в НБУВ : до проблеми розкриття фонду відділу зарубіжної українки // Наукові праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 273–277.
4. Світи Тараса Шевченка. – Т. 1 : Збірник статей до 175-річчя з дня народження поета. — Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Львів, 1991.– (Записки НТШ. – Філол. Секція. – Т. 214. – Б-ка Прологу і Сучасности – Ч. 191. 4.) – 488 с.
5. Світи Тараса Шевченка. – Т. 2 : Збірник статей до 185-річчя з дня народження поета. – Нью-Йорк; Львів, 2001.– (Записки НТШ. – Філол. Секція. – Т. 215). – 416 с.
6. Повне видання творів Тараса Шевченка : [У 16 т.]. – Варшава; Львів, 1934–1939.
7. Рудницький Я. Дещо про українські видавництва на чужині й еміграційні видання Шевченкового Кобзаря // Овид. – 1960. – Ч. 3. – С. 7.

8. Федорук О. Шевченкознавство в Українській Вільній Академії наук (1940-ві–1960-ті рр.) // Зарубіжне шевченкознавство (з матеріалів УВАН). – Ч. 1. – «Хроніка 2000». – 2010. – Вип. 3 (85). – К., 2011. – С. 339.

9. Детальний аналіз усіх річників подано у статті: Федорук О. Шевченкознавство в Українській вільній академії наук у США в 1950-х роках (До 60-річчя створення Академії) // Вісник НТШ. – Ч. 45.– Весна-літо 2011 р. – С. 21–24.

10. Повернені шевченківські раритети / авт. проекту С. Гальченко; упорядкування, наук. опис колекції, примітки С. Гальченка, Н. Лисенко. – Дніпродзержинськ, 2010. – С. 8.

11. Качкан В. Із шевченкіани Богдана Лепкого // Богдан Лепкий в духовній історії України : матеріали наукової конференції. – Бережани, 27 серпня 2005 р. – Тернопіль, 2006. – С. 7–17.

12. Льницький М. Еміграційне шевченкознавство: напрями, теорії, концепції // Записки НТШ. – Т. ССLXIII : Праці Філологічної секції. – Львів, 2012. – С. 516.

13. Шевельов Ю. Слово впроваду до Леоніда Плюща як шевченкознавця // Плющ Л. Екзод Тараса Шевченка: навколо «Москалевої криниці». – Едмонтон, 1986. – С. 7–8, 10.

14. Зорівчак Р. Тарас Шевченко як символ України в англomовному світі // Записки НТШ. – Т. ССLXIII : Праці Філологічної секції. – Львів, 2012. – С. 410.

15. Гундорова Т. Грабович Григорій // Шевченківська енциклопедія. – К., 2012.– Т. 2. – С. 154.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2014.

UDC 002.(100)«19»:027.021(477-25)Шевченко

Oksana Suproniuk

EMIGRATION SHEVCHENKO STUDIES OF THE 20TH CENTURY (IN MATERIALS OF UKRAINIAN STUDIES DEPARTMENT OF V. VERNADSKYI NATIONAL LIBRARY OF UKRAINE)

The presented publication offers the first time materials to the research of the history of emigrational unfolding in T. Shevchenko studies viewed under the aspect of book science. It is observed the publications of Shevchenkiana stored by the Department of Foreign Ukrainica at the V. Vernadskyi National Library of Ukraine (VNLU) which were printed beyond the mainland of Ukraine during the XX-th century in Poland, Czechoslovakia, the USA, Russia, Britain, France, Germany, Australia, Spain, Holland.

K e y w o r d s: Ukrainian diaspora, T. Shevchenko studies.

УДК 002.(100)«19»:027.021(477-25)Шевченко

Оксана Супронюк

ЭМИГРАЦИОННОЕ ШЕВЧЕНКОВЕДЕНИЕ XX В. (ПО МАТЕРИАЛАМ ОТДЕЛА ЗАРУБЕЖНОЙ УКРАИНИКИ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ УКРАИНЫ ИМЕНИ В. И. ВЕРНАДСКОГО)

В статье анализируются издания шевченкианы, которые появились за пределами Украины в течение XX в. в Польше, Чехословакии, США, России, Англии, Франции, Германии, Австралии, Испании, Голландии и хранятся в отделе зарубежной украиники НБУВ.

К л ю ч е в ы е с л о в а: украинская диаспора, зарубежная украиника, эмиграционное шевченковедение, НТШ, ВУАН, НБУВ.

Запозичення бібліографічних записів до електронних каталогів

16 квітня 2014 р. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського відбувся семінар «Запозичення бібліографічних записів до електронних каталогів» для керівників бібліотек НДУ НАН України, провідних фахівців головних галузевих бібліотек країни та НБУВ. У ньому взяло участь понад 80 спеціалістів.

Мета заходу – продемонструвати напрацювання українських бібліотекарів у галузі запозичувальної каталогізації, заохотити бібліотеки НДУ НАН України запроваджувати її в практику своєї роботи. Адже в умовах зменшення фінансування, браку професійних каталогізаторів такий підхід вважається перспективним. Крім того, це забезпечує високу якість та уніфікацію бібліографічних описів.

Зі вступною доповіддю, присвяченою історії та теорії розвитку централізованої каталогізації, виступила завідділу НБУВ **Н. В. Стрішенець**. Вона наголосила, що більшість середніх та невеликих бібліотек розвинутих країн вже давно перейшла на запозичувальну (копіювальну) каталогізацію, використовуючи готові описи, створені національними бібліотеками, або беручи їх в Онлайнному комп'ютерному бібліотечному центрі США (OCLC) – найбільшому постачальнику бібліографічних ресурсів у світі. Така технологія, по-перше, вивільняє значну кількість бібліотекарів від виконання опису одного й того ж видання у тисячах інших бібліотек, а по-друге, забезпечує отримання стандартизованого (уніфікованого) опису, що дає змогу безперешкодно обмінюватися бібліографічними записами, а зрештою і бібліотечно-інформаційними ресурсами. Доповідачка звернула увагу присутніх на важливість ведення провідними бібліотеками – постачальниками каталожних записів, авторитетного контролю, без якого обмін бібліографічними записами надто ускладнюється. Було наведено низку прикладів запозичувальної ката-

логізації в роботі американських бібліотек, окреслено перспективи розвитку цього напрямку в Україні.

Завідділу НБУВ **К. В. Лобузін** у своїй доповіді зосередилася на головних проблемах організації запозичення бібліографічних записів із онлайнних каталогів бібліотек. Вона виокремила три шляхи запозичення: 1) експорт записів із загальнодоступних онлайнних каталогів у форматі міжнародного обміну бібліографічними записами (ISO 270), який доступний практично кожній бібліотечно-інформаційній системі. Ця можливість вже реалізована в електронному каталозі НБУВ для авторизованих користувачів мережі бібліотек НДУ НАН України. Такий спосіб обміну бібліографічною інформацією є платформно-незалежним і доступним для будь-якої АБІС, хоча й потребує від бібліотекарів певних знань та навичок роботи з обмінними форматами; 2) запозичення записів з автоматизованого робочого місця каталогізатора через протокол Z39.50. Цей спосіб є зручним для каталогізаторів, адже уможливорює швидкий пошук необхідних записів та безпосереднє їх копіювання до бібліотечної системи через користувацький інтерфейс. Основні проблеми налагодження такої бібліотечної взаємодії пов'язані з технічною реалізацією можливості доступу бібліотечної системи до Z-ресурсів (IP-адреси, порти, права доступу тощо); 3) обмін бібліографічними записами між авторизованими користувачами бібліотечної інформаційної корпоративної системи. Прикладом може слугувати ІРБІС-Корпорація.

Для перших двох способів головним є забезпечення сумісності форматів (UNIMARC, USMARC, RUSMARC), які не збігаються у різних АБІС і запозичені записи, як правило, потребують подальшого корегування та редагування. К. В. Лобузін наголосила, що останній спосіб є найефек-

тивнішим, адже обмін здійснюється за єдиними стандартами у межах визначеного програмного середовища. Однак його можуть використовувати лише користувачі однієї бібліотечної платформи. Можливості усіх способів запозичення записів були практично продемонстровані на прикладах Бібліотеки Конгресу США, НБУВ та системи ІРБІС-Корпорація.

Головний бібліограф бібліотеки Інституту зоології НАН України **Т. М. Марченко** поділилася практичним досвідом запозичення бібліографічних записів. Вона зауважила, що бібліотека Інституту копіює описи близько 70 % надходжень. З ІРБІС-Корпорації копіюються описи російських видань, українські ж відшуковуються у е-каталогах провідних вітчизняних бібліотек. Було підкреслено зручність та економічність такого підходу. У подальших планах бібліотеки – ретрокаталогізація за допомогою запозичення записів.

У виступі заввідділу ДНПБУ ім. В. О. Сухомлинського **Л. М. Бондар** йшлося про проблеми та перспективи запозичення бібліографічних записів до е-каталогу бібліотеки. Доповідачка, торкаючись співпраці мережі освітянських бібліотек, виокремила вимоги, які висувуються до бібліографічного запису її учасниками. Акцентувала увагу на проблемах, що виникають у ході роботи. Так, пошук у е-каталогах описів збірників наукових праць забieraє більше часу, ніж опис, зроблений самостійно; деякі бібліотеки заповнюють не всі необхідні поля, зокрема поле «ключові слова»; індекси класифікації окремі бібліотеки визначають у досить довільній формі тощо.

Головний бібліотекар Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія» **І. М. Баньковська** розкрила можливості запозичення бібліографічних записів в АБІС «ALEPH 500». Найпростіший спосіб, який використовується каталогізаторами НБ НаУКМА щоденно і не потребує ні додаткових коштів, ні попередніх домовленостей між бібліотеками, – це імпорту записів з інших бібліотек через протокол Z39.50. Такий спосіб дає змогу самостійно вибирати бібліотеки та поля, за якими здійснюється пошук. Третина бібліографічних описів до каталогу НБ НаУКМА запозичується з каталогів світових та провідних вітчизняних бібліотек. Головними умовами, за якими відбираються бібліотеки та здійснюється налаштування доступу до них, є наявність у цих бібліотеках потрібних видань та можливість брати записи за протоколом Z39.50. Доповідачка

зазначила, що запозичення записів у АБІС «ALEPH 500» є досить зручним. Найскладніше – знайти запис та ідентифікувати його. Вести пошук можна за ISBN/ISSN, автором та назвою документа. Запозичувати можна і авторитетні записи. Присутнім було продемонстровано роботу системи «ALEPH 500» щодо запозичення бібліографічних записів.

На завершення **І. М. Баньковська** наголосила, що запозичення записів має очевидні переваги: процес є нескладним, він не потребує фінансових витрат, економить час каталогізаторів, унеможливує дублювання у роботі.

Представник Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича КНУ ім. Т. Шевченка **Н. В. Кириченко** поділився з присутніми досвідом копіювання бібліографічних записів у АБІС «УФД / Бібліотека», зокрема, як ведеться робота з фондом стародруків. На сьогодні вже відскановано близько 1200 титульних сторінок цих видань. Каталогізатори запозичують записи, в основному, з е-каталогу Російської національної бібліотеки. Було продемонстровано роботу бібліотечної системи «УФД / Бібліотека», виокремлено основні її недоліки: пошук опису забieraє багато часу, не передбачено імпорту та експорту з систем ІРБІС і АЛЕPH, хоча програма добре адаптована до роботи зі стародруками та рідкісними виданнями.

Бібліотекар Наукової бібліотеки Дніпропетровської медичної академії **А. А. Симонов** презентував спільний проект медичних бібліотек України щодо опису статей медичних журналів у САБ ІРБІС. Проект було започатковано у 2007 р. Сьогодні він об'єднує 16 учасників. Доповідач окреслив проблеми, які виникають у ході цієї роботи, а саме, неможливість обміну великими записами (технічні можливості ІРБІСу-64 дають змогу обмінюватися лише записами, що не перевищують 32 кілобайт); несумісність різних версій ІРБІСу; необхідність додаткової автоматизації окремих процесів.

Деяких аспектів роботи над цим проектом торкнулася і заступник директора ННМБУ **О. М. Бруй**. Вона зазначила, що спільна діяльність бібліотек з чітким розподілом обов'язків стосовно опису статей із медичних журналів задля якнайповнішого задоволення інформаційних потреб та ефективного використання бібліотечних ресурсів, вигідна для усіх партнерів. Адже з'являється зручний багатоаспектний пошук, зростає оперативність наповнення тематичних БД, уможливується посилення на повний текст тощо. Доповідачка наголо-

сила, що засади цієї роботи нині переглядаються.

Учасники семінару активно долучалися до обговорення питань, що порушувалися у доповідях, відзначали їх актуальність, практичну спрямованість. Було висловлено одностайну думку, що таке професійне спілкування лише сприятиме роз-

ширенню шляхів упровадження у практику українських бібліотек запозичення готових бібліографічних записів до своїх е-каталогів.

Олена Сокур,
мол. наук. співробітник НБУВ

Авторитетний контроль у бібліотеках України: визначення пріоритетів

16 травня 2014 р. у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) відбувся семінар «Створення авторитетних (нормативних) файлів імен осіб та назв установ і організацій у провідних бібліотеках України як засіб удосконалення доступу до наукової інформації», що проходив у рамках Всеукраїнського фестивалю науки. Його мета – обговорення стану авторитетного контролю у провідних бібліотеках України, визначення пріоритетів подальшої діяльності та посилення координації дій.

У роботі семінару взяли участь близько 40 фахівців з провідних бібліотек України: Національної наукової медичної бібліотеки України, Національної парламентської бібліотеки України, Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка, Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук України, Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, Національного університету «Кієво-Могилянська академія», Державної науково-технічної бібліотеки України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського, Книжкової палати України ім. Івана Федорова, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Відкрив семінар генеральний директор НБУВ, д-р іст. наук **В. І. Попик**. Він відзначив, що ство-

рення авторитетних файлів є актуальним завданням для провідних бібліотек країни, його вирішення потребує тісної співпраці, чіткої узгодженості дій. Доповідач висловив упевненість, що дане зібрання, з огляду на його високий представницький рівень, дасть змогу обмінятися теоретичними та практичними напрацюваннями бібліотек, окреслити конкретні шляхи вдосконалення цієї роботи.

У доповіді завідділу НБУВ, д-р іст. наук **Н. В. Стрішенець** «Роль авторитетного / нормативного контролю в організації та доступі до інформації: необхідність координованого підходу» йшлося про нагальну потребу у вивченні та впровадженні світового і вітчизняного досвіду з цього питання, визначення ефективних шляхів подальшої співпраці. Доповідачка акцентувала увагу слухачів на існуючих у фаховій літературі визначеннях понять «авторитетний контроль» та «авторитетна робота», розкрила різні підходи до створення авторитетних записів у бібліотеках світу. Було зазначено, що авторитетний контроль, постійне відстеження і підтримання у процесі каталогізації послідовних форм заголовків (точок доступу), інших елементів бібліографічного опису, показ зв'язків між основною, стандартизованою, авторитетною їх формою та іншими відомими варіантами, поширюється на прізвища авторів, назви установ і організацій (колективні автори), уніфіковані

назви, назви серій, предметні рубрики, географічні назви.

Н. В. Стрішенець наголосила, що завданням семінару є обговорення питань створення авторитетних файлів на індивідуальних та колективних авторів. Вона звернула увагу присутніх на те, що провідні бібліотеки світу в ході створення авторитетного запису керуються принципом «книга в руках», тоді як деякі українські книгозбірні часом ідуть від зворотного – створюють авторитетні записи, котрі у майбутньому можуть і не знадобитися, наприклад на осіб, які припинили творчу діяльність. Доповідачка відзначила характерну тенденцію останніх років – інтернаціоналізацію авторитетних записів для використання національними бібліотеками різних країн уніфікованих авторитетних даних та участь бібліотек у Віртуальному міжнародному авторитетному файлі (Virtual International Authority File, VIAF), який об'єднує існуючі національні авторитетні файли.

Провідний науковий співробітник НБУВ, канд. іст. наук **І. П. Антоненко** у своєму виступі «Створення баз даних авторитетних записів імен осіб та найменувань установ і організацій у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського» наголосила, що авторитетний контроль є невід'ємною складовою електронного каталогу як засіб підвищення ефективності бібліографічного контролю у забезпеченні доступу до бібліотечно-інформаційних ресурсів.

Згідно з документами ЮНЕСКО та ІФЛА, відзначила доповідачка, відповідальність за створення авторитетних файлів несе національна бібліотека країни. Саме вона отримує обов'язковий примірник документів і може забезпечити повноту охоплення об'єктів авторитетного контролю. Зважаючи на той факт, що в Україні вісім національних бібліотек, кожна з них, переконана **І. П. Антоненко**, могла б узяти на себе відповідальність за створення авторитетних записів на імена осіб і найменування організацій відповідної галузі. Тому одним із нагальних завдань провідних вітчизняних бібліотек є розроблення єдиної стратегії створення національних авторитетних файлів України та поглиблення співпраці з цих питань.

Для налагодження корпоративної роботи зі створення національних авторитетних файлів доповідачка запропонувала розробити єдину методику такої діяльності. Вона має містити рекомендації щодо правил формування точок доступу, ви-

мог до коректного застосування комунікативних форматів, обов'язкового набору полів та способів їх наповнення. Відштовхуючись від досвіду роботи, **І. П. Антоненко** обґрунтувала доцільність розгляду методики у взаємозв'язку із засобами програмного забезпечення АБІС, оскільки саме вони забезпечують управління точками доступу авторитетних записів і ведення пошуку як у локальному електронному каталозі, так і веб-середовищі.

З великою увагою присутні дистанційно прослухали презентацію «Авторитетний файл Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника: етапи формування», підготовлену колективом авторів: директором Інституту сучасних інформаційно-бібліотечних технологій, канд. іст. наук **Т. Б. Паславським**, заввідділу ЛННБ ім. В. Стефаника **О. І. Бутитером**, мол. науковими співробітниками ЛННБ ім. В. Стефаника **Ю. І. Козидрою** і **Н. В. Кондур**. Як повідомили автори презентації, у ЛННБ ім. В. Стефаника створення авторитетних записів імен осіб у форматі MARC21 започаткували у 2009 р., одночасно з впровадженням інтегрованої бібліотечної системи Aleph 500. І на сьогодні вже пройдено кілька етапів цієї роботи.

Перший етап (2009 р.) – це набуття досвіду ведення авторитетного контролю та визначення вибору усталеного заголовку імені автора. На другому етапі (2010 р.) продовжувалося наповнення авторитетної бази даних за початковим шаблоном, частина записів доповнювалася новими полями (блок біографічної інформації). Третій етап (2011–2012 рр.) характеризувався розширенням нормативного запису за рахунок блоку біографічних відомостей та транслітерованої форми імені автора як одного з неусталених заголовків. Починаючи з 2013 р. (четвертий етап), блок біографічних відомостей нормативного запису доповнено інформацією про сферу діяльності автора. Функція заміни заголовків стає обов'язковою для всіх поточних нормативних записів. На даному етапі авторитетна робота набуває прикладного характеру та відчутних масштабів.

Доповідачі відзначили, що всі етапи пройдено у надзвичайно стислі терміни, впродовж п'яти років у ЛННБ України ім. В. Стефаника створено основу авторитетного файлу «Індивідуальний автор», котрий налічує понад 25 тис. авторитетних записів. Проведено серйозну інформаційно-пошукову роботу, напрацьовано основні організаційно-

методичні та концептуально-технологічні підходи до авторитетного контролю.

Доповідь гол. бібліотекаря ХДНБ ім. В. Г. Короленка **Л. В. Науменко** «Авторитетний файл колективного автора: особливості його формування та використання у Харківській державній науковій бібліотеці ім. В. Г. Короленка» була присвячена досвіду книгозбірні зі створення спочатку картотеки, а згодом авторитетного файла колективного автора (АФКА). Вона зазначила, що робота з колективним автором у Бібліотеці ведеться майже 40 років. У 1976 р. розпочалося створення авторитетної картотеки «Покажчик заголовків колективного автора» (ПЗКА), яка згодом стала розгалуженим довідковим апаратом для встановлення заголовка назви колективу. Довідковий апарат забезпечував єдність методичних рішень під час бібліографічного опрацювання і формування комплексів колективного автора.

Формування електронного авторитетного файла колективного автора у ХДНБ ім. В. Г. Короленка розпочалося у 2002 р., після придбання програми ІРБІС (версія 2002.2), якою передбачалося ведення трьох видів авторитетних файлів, у т. ч. АФКА. Перші кроки у цьому напрямі були пов'язані з каталогізацією нових надходжень та перенесенням даних з ПЗКА, під час яких уточнювалася і удосконалювалася технологія та методика формування АФ. При відборі елементів, обов'язкових для заповнення, керувалися відомостями, що містилися на картках авторитетної картотеки.

У 2009 р. ресурси пам'яті ІРБІС-32 було вичерпано і роботу з усіма базами даних довелося тимчасово призупинити. Згодом ХДНБ ім. В. Г. Короленка придбала нову версію ІРБІС-64, в якій працює і зараз. Характерною рисою інформаційного продукту, що створюється на базі АБІС ІРБІС, є зосередження в одному авторитетному записі сучасної назви, назви іншими мовами, всіх попередніх, варіантних та скорочених назв одного колективу.

Доповідка розкрила шляхи наповнення АФКА: поточна обробка нових надходжень документів; конверсія та рекаталогізація карткових каталогів, а також відзначила зростання кількості авторитетних записів, оскільки активізувалися процеси рекаталогізації та конверсії карткових каталогів. Сьогодні кількість авторитетних записів в АФКА сягає понад 10 тис., а роботу в секторі формування авторитетних файлів виконує всього одна співробітниця.

Присутні активно долучилися до обговорення питань, пов'язаних із заповненням конкретних полів у ході складання нового опису для електронного каталогу. Аудиторія була одностайна в думці, що для реалізації завдань авторитетного контролю потрібне поєднання зусиль провідних бібліотек та єдина методика створення авторитетних файлів.

«Авторитетний контроль у Національній парламентській бібліотеці України: стан та проблеми впровадження» – такою була тема виступу доц. Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, гол. бібліотекаря НПБУ, канд. іст. наук **О. М. Збанацької**. Вона зазначила, що роботу з уніфікації заголовків бібліографічних записів Бібліотека розпочала ще у 1996 р. Спочатку велася картотека заголовків бібліографічних записів, фрагменти якої друкувалися у бюлетенях з питань каталогізації.

Доповідка поінформувала про накопичений НПБУ досвід з формування авторитетних записів в АБІС MARC-SQL з демонстрацією конкретних прикладів заповнення полів. На завершення О. М. Збанацька зупинилася на проблемних питаннях, серед яких були виокремлені: відсутність належного програмного забезпечення; складність використання інвертованої назви; наявність скорочених слів у бібліографічному описі та ін.

Про «Заголовки індивідуальних авторів в авторитетних / нормативних записах як засіб підвищення доступності інформації в електронному каталозі наукової бібліотеки» йшлося у виступі наук. співробітника Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського **О. Г. Помчалової**. Доповідка розповіла про розпочату Бібліотекою роботу зі створення авторитетних записів відомих діячів-педагогів, навела приклади складання авторитетних файлів індивідуальних авторів. Цієї ж теми торкнулася і її колега з ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, наук. співробітник **С. Г. Коваленко**. У своєму виступі «Авторитетний файл «Колективні автори» на базі САБ ІРБІС Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського» вона продемонструвала приклади складання авторитетних файлів колективних авторів. С. Г. Коваленко також коротко зупинилася на проблемі поєднання сучасного запису з раніше створеними.

У виступі наук. співробітника НБУВ **О. В. Ісаєвої** «Специфіка ведення файлів авторитетних записів імен осіб особливих категорій» йшлося про особливості створення авторитетних записів видатних

історичних постатей, зокрема духовних та релігійних осіб. Наводилися приклади складання авторитетних записів та заповнення полів в АБІС ІРБІС-64 на імена таких діячів, як гетьмани України, духовні особи тощо. Доповідачка підтримала думку виступаючих про те, що в якості джерел інформації для складання авторитетних записів мають використовуватися однаковою мірою як довідково-бібліографічний апарат бібліотеки, так і Інтернет-ресурси.

Заступник директора з інформаційних технологій Національної наукової медичної бібліотеки України **О. М. Бруй** у своєму виступі закликала присутніх до більш плідної спільної роботи зі створення національних авторитетних файлів. Вона подякувала організаторам зібрання за вдало обрану тему розмови, серйозне обговорення проблем, що стане поштовхом до їх подальшого успішного вирішення.

Підсумовуючи роботу семінару, Н. В. Стрішенець зазначила, що українське бібліотекознавство не повинно відставати від процесів, які відбуваються у галузі авторитетного контролю в Європі та світі. У цій справі дуже важливою є координаційна функція провідних бібліотек України. Враховуючи те, що даний семінар є лише першою спробою консолідації зусиль фахівців, актуальними залишаються питання науково-теоретичного та методичного осмислення окресленої проблематики.

Захід, що відбувся, вирізнявся конструктивізмом думок, високим рівнем організації. Кожен з учасників зібрання мав можливість взяти участь у обговоренні тієї чи іншої проблеми, запропонувати конкретні шляхи її вирішення, поділитися власним досвідом.

Олена Полякова,
головний бібліотекар НБУВ